

Elina Reunanen

Eliksi -toimintamallin sovellettavuus nuorisotalotoimintaan

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön ko.

Maaliskuu 2010

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä 13.3.2010	
Tekijä(t) Elina Reunanen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön ko.	
Nimeke Eliksi -toimintamallin sovellettavuus nuorisotalotoimintaan		
Tiivistelmä Eliksi -toimintamallin teoreettinen viitekehys pohjautuu sosiaalipedagogiikkaan ja sosiokulttuuriseen innostamiseen. Eliksi on toimintamalli nuorten päihdeettömyyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Eliksin perustana on aikuisten ja nuorten välinen vuoropuhelu. Nuorilta kysytään asiantuntijuutta heitä itseään koskevissa asioissa. Eliksi -toimintamalli koostuu neljästä vaiheesta: Meiksi, Arki, Praksis ja Näky. Meiksi -vaiheessa kootaan hankeryhmä ja ryhmä tutustuu toisiinsa. Arki -vaihe koostuu toimintaympäristön ja valitun aiheen tai tutkittavan ilmiön kuvailusta, tiedonkeruusta ja näiden tietojen analysoinnista. Praksis -vaiheessa esille nousset ongelmat ja haasteet yhdistetään käytäntöön projektin muodossa, joka tukee nuorille suunnattua ehkäisevää päihdetyötä. Näky -vaiheessa nuoret ja aikuiset arvioivat toimintaansa sekä kirjoittavat yhdessä arvioinnin joka perustuu itsearviointiin ja oppimiskokemusten peilaamiseen. Lisäksi tässä vaiheessa visioidaan myös tulevaisuutta. Toimintamallin kulmakiviä on nuorten omaehtoisuus, vaikuttaminen ja osallisuus heitä koskevissa päihdeasioissa ja päihdeiden käytön ehkäisyssä. Tässä opinnäytetyössä tutkitaan Eliksi -toimintamallin sovellettavuutta nuorisotalo-, nuorisotila- tai nuorisokeskustoimintaan. Sitä on tähän mennessä kehitetty ja viety läpi usealla eri paikkakunnalla erilaisia lähiyhteisöjä koskevana hankkeena. Tässä opinnäytetyössä selvitetään sähköpostilla lähetetyn kyselyn tulosten avulla, miten toimintamallia voisi soveltaa käytäntöön paikkasidonnaisesti nuorisotaloilla.		
Asiasanat (avainsanat) Ehkäisevä päihdetyö, osallisuus, vaikuttaminen, nuoret, kehittäminen.		
Sivumäärä 38 + 1 liite	Kieli suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Sari Miettinen	Opinnäytetyön toimeksiantaja Terveys-Hälsan ry	

DESCRIPTION

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences	Date of the bachelor's thesis 13.3.2010 Degree programme and option Civid Activity and Youth Work programme	
Author(s) Elina Reunanen		
Name of the bachelor's thesis Functional model of Eliksi´s applicability in youth house work Abstract The functional model of Eliksi is based on social pedagogical and sociocultural motivation. Eliksi is a functional model to improve the abstinence from controlled substances and the well-being of young people. Eliksi is based on dialogue between adults and youngsters. Young people are seen as professionals in their own lives. The functional model of Eliksi consists of four different phases; Meiksi, Arki, Praksis and Näky. In the Meiksi phase the projectgroup is gathered and they get to know each other. The Arki phase consists of mapping the environment of activity, gathering the knowledge and analyzing. In the Praksis phase projectgroup creates a project based on the problems. This project supports work of preventing controlled substances use of young people. In the Näky phase young people and adults write together self-reflection and a learning experience evaluation and plan the future. Eliksi is based on young people´s free willing, influence and involvement in preventing the use of controlled substances. This thesis describes the results of a study that was conducted to evaluate the applicability of Eliksi to youth house work. Eliksi has been tested in several cities as a programme involving local communities. Based on an e-mail survey, this thesis discusses the application of Eliksi to local youth house work.		
Subject headings, (keywords) Preventing work, involvement, influence, young people, development.		
Pages 38 + 1 appendix	Language finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Sari Miettinen	Bachelor's thesis assigned by Registered organization of Health	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	2
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	3
2.1 Nuorten päihteiden käyttö.....	3
2.2 Sosiaalipedagogiikka ja sosiokulttuurinen innostaminen.....	7
2.3 Nuorten osallistaminen, osallistuminen ja osallisuus.....	10
2.4 Nuorten parissa tehtävä ehkäisevä päihdetyö.....	12
3 TERVEYS RY NUORTEN PÄIHTEETTÖMYYDEN EDISTÄJÄNÄ.....	15
4 ELIKSI -TOIMINTAMALLIN ESITTELY.....	16
4.1 Eliksi -toimintamallin juuret ja käytännön toiminta.....	16
4.2 Nuorilta nuorille -hanke.....	20
4.3 Innostu! Innosta! -hanke.....	20
5 AVOIN NUORISOTALOTOIMINTA.....	21
6 OPINNÄYTETYÖN TEHTÄVÄ.....	22
7 AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI.....	22
8 TULOKSET.....	23
8.1 Nuorten innostaminen mukaan toimintaan.....	23
8.2 Keinoja päihdeongelmien kartoittamiseen nuorisotalolla.....	24
8.3 Päihdeongelmien kartoituksen tulosten perusteella toteutettava projekti.....	24
8.4 Hankkeen puitteissa toteutetun projektin vaikuttavuuden arviointi.....	25
8.5 Toiminnan jatkuvuuden mahdollisuuksia.....	26
8.6 Yhteistyökumppanit.....	26
8.7 Toiminnan koordinointi.....	27
8.8 Miten vastaajat kehittäisivät toimintaa aiempaan verrattuna.....	27
8.9 Kommentteja Eliksin soveltuvuudesta nuorisotalotoimintaan.....	28
9 POHDINTA.....	28
9.1 Eliksi -toimintamallin soveltuvuus nuorisotalotoimintaan.....	28
9.2 Ongelmakohtia ja onnistumisia.....	32
10 KULTA-, HOPEA- TAI PRONSSITASON TOTEUTUS.....	33
11 LÄHTEET.....	35
12 LIITTEET.....	39

1 JOHDANTO

Nuorten päihteiden käytön vähenemisen myönteinen kehitys on pysähtynyt parin viime vuoden aikana Nuorten terveystapatutkimuksen (2009, 37) mukaan. Tähän ilmiöön yhtenä syynä voi olla, että nuorille suunnattu päihdevalistus ei tavoita nuoria ja heidän ajatusmaailmaansa. Nuoriin ei enää pure perinteiset oppitunnit koulussa, jossa luokan edessä kalvosulkeisia pitää jonkin päihdetyötä tekevän tahon edustaja. Tämän päivän nuoret ovat aktiivisia, osallistuvia ja yhteiskunnallisesti tiedostavia yksilöitä, jotka haluavat vaikuttaa oman ikäryhmänsä asioihin, myös heihin itseensä kohdistuvaan päihdevalistukseen. Osallisuuden kanavat ovat tänä päivänä monet ja nuoret osaavat niitä myös käyttää, miksipä emme siis kanavoisi tuota nuoruuden energiaa yhteiseen hyvään, ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen ja toteuttamiseen.

Päihdevalistus ja sen toimintatavat tulee päivittää 2000-luvulle, jotta nuorten mielenkiinto tavoitettaisiin ja päihdevalistuksessa kuuluisi myös nuorten ääni. Tähän haasteeseen on tarttunut Terveys ry:n hallinnoima ehkäisevän päihdetyön kehittämishanke joka alkoi vuonna 2004 nimellä Nuorilta nuorille. Tämän päähankkeen jatkohankkeena kehittämistyötä jatkoi Innostu! Innosta! -hanke vuonna 2007. Jatkohanke toimii edelleen ja kehittämistyö jatkuu vuoden 2010 loppuun asti, jolloin toimintamalli Eliksi -elinympäristön parhaaksi, on valmis otettavaksi käyttöön. Eliksiä kehitetään ja toteutetaan tälläkin hetkellä kuuden paikkakunnan lähiyhteisöissä missä se hyödyttää kouluja, nuorisotointa, eri viranomaisia ja muita hankkeessa mukana olevia tahoja, sekä nuoria itseään.

Opinnäytetyöni tutkii Eliksi -toimintamallin sovellettavuutta nuorisotalotoimintaan ja siellä tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön. Nuorisotalon lisäksi Eliksi -toimintamallin käyttämisestä hyötyy myös sen lähiympäristö. Nuorisotalon lähiympäristöä voi olla koulu, ostoskeskus tai asuinalue, joiden läheisyydessä nuorten päihteiden käyttö näkyy. Olen itse ammatiltani nuoriso-ohjaaja, joten koen nuorisotalotoiminnan ja nuorisotyön kehittämisen sekä uusien työ-, ja toimintatapojen käyttämisen ja käyttöönoton tärkeäksi. Olen itse vetänyt Innostu! Innosta! -hanketta Vammalassa vuosina 2007-2008 ja tällä hetkellä vedän samaa hanketta oppilaitosympäristössä Turussa.

Nuorten päihteiden käyttö ja niiden seuraukset ovat nuorisotalotoiminnassa arkipäivää, vaikka suurin osa nuorisotalonuurista on alaikäisiä ja heidän ei siis ikänsä puolesta pitäisi päästä käsiksi päihteisiin. Ehkäisevää päihdetyötä tuleekin tehdä moniammatillisessa yhteistyössä yhdessä nuorten kanssa, heitä kuunnellen ja päihdeilmiötä yhdessä tarkastellen. Näin ajankuva ja nuorten maailma välittyy aikuisille parhaiten, aidossa vuoropuhelussa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Nuorten päihteiden käyttö

Päihteillä tarkoitetaan laajassa merkityksessä laillisia ja laittomia päihdyttäviä aineita. Päihde -nimitystä käytetään kaikista kemiallisista aineista, jotka aiheuttavat humalatilaa tai päihtymyksen tunteen. Suomessa päihteiksi luetaan tupakka, alkoholi, huumeaineet ja tekniset liuottimet. (Kylmänen 2005, 25.) Alkoholin, huumeiden ja tupakan kaltaisten päihteiden käytön voi tulkita olevan rituaalista käyttäytymistä, johon sisältyy päihteiden vaikutuksiin liittyvien odotusten toteutuminen. Päihteiden käyttöön vaikuttaa neljä eri tekijää: 1) odotukset tietyn päihteen vaikutuksista, 2) konkreettiset käyttötavat, 3) sisäiset pakot (itsekontrolli) ja 4) ulkoiset pakot (ulkopuolinen kontrolli). Nämä neljä tekijää vaikuttavat kulutusmääriin, päihteiden saatavuuteen, päihteiden käytön yksilöllisiin kokemuksiin, käytön ja väärinkäytön määrittelyihin ja mahdollisuuksiin rajoittaa ja ohjata käyttöä toivottuun suuntaan (Stel & Voordewind 1999, 27).

Nuorten terveystapatutkimuksen (2009, 37-38) mukaan myönteinen kehitys 13-18 -vuotiaiden alkoholin ja tupakan käytössä on pysähtynyt ja jopa kääntynyt terveydelle haitalliseen suuntaan kahden viime vuoden aikana. 12-vuotiaiden keskuudessa päihteiden käyttö on pysynyt edelleen harvinaisena. 16-18-vuotiaista nuorista päivittäin tupakoi joka neljäs ja tupakan kokeilu on lisääntynyt erityisesti 14 -vuotiaiden poikien keskuudessa kahden viime vuoden aikana. Tyttöjen suunuuskan kokeilu on myös lisääntynyt. Tupakoinnin lopettamisen tueksi tarkoitettujen nikotiinikorvaustuotteiden käytöstä nuorilla on hyvät tiedot. On kuitenkin mahdollista, että mm. nikotiinipurkkaa käytetään tupakkatuotteiden lisäksi tilanteessa, jossa

savukkeeseen sytyttäminen on mahdotonta, mikä viittaa ohjeistuksen tarpeeseen nikotiinikorvaustuotteiden käytössä tupakoinnin lopettamisen apuna. (Nuorten terveystapatutkimus 2009, 28-29, 48-49.)

Raittiiden nuorten määrä on vähentynyt kahden viime vuoden aikana molemmissa sukupuolissa. Alkoholia vähintään kerran viikossa käyttävien osuus on kasvussa ja erityisesti raittiiden 14-vuotiaiden poikien osuus on laskussa. Humalaan itsensä kerran kuukaudessa juovien osuus on tällä hetkellä suurin koko yli 30 -vuotisen tutkimusjakson (1977-2009) aikana. Lisäksi nuoret saattavat mieltää alkoholin kuuluvan arkipäiviin kuuluvana ilmiönä. Alkoholimyrkytysten määrä on kasvanut kaksinkertaiseksi 35 -vuotisen seurantajakson aikana, mikä viittaa osaltaan suuriin kerta-annosmääriin ja alkoholikokeilujen aloittamiseen väkevilla viinoilla. Huumeille altistumisessa myönteinen kehitys on pysähtynyt etenkin poikien keskuudessa. (Nuorten terveystapatutkimus 2009, 51-53.)

Nuorten päihteidenkäyttöön liittyy usein sellaisia tekijöitä, jotka osaltaan selittävät kokeilua ja siirtymistä säännölliseen päihteiden käyttöön. Nuorten päihteidenkäytön erityispiirteitä ovat mm. sosiaalinen paine, riippuvuus ja päihteiden käyttöä puoltavien tekijöiden hakeminen. (Kylmänen 2005, 41-42.) Alkoholi- ja tupakkakokeilut aloitetaan yhä nuorempana ja myös tästä syystä ennaltaehkäisevää päihdetyötä tulee tulevaisuudessakin jatkaa pitkäjänteisesti ja kohderyhmän tavoittavasti. Alkoholin kokonaiskulutuksen kasvu ja humalakulutuksen lisääntyminen joissain nuorten ryhmissä yhdessä raittiiden nuorten osuuden kasvun kanssa tukee käsitystä tapahtuneesta polarisaatiosta; matalan sosiaalisen pääoman omaavat nuoret juovat yhä enemmän, jolloin tilastot kokonaiskulutuksesta saattavat antaa väärän kuvan nuorten päihteidenkäytöstä. (Autio & Eräranta & Myllyniemi 2008, 56.)

Jatkuvasti lisääntyneet huumeekokeilut ja käyttö ovat muuttaneet useiden nuorten suhtautumista aiempaa huumemyönteisemmäksi, mutta valtaväestön asenteet huumeita kohtaan ovat hyvin kielteisiä ja tukevat tiukasti rajoittavaa huumepolitiikkaa. Suomalaisten suhtautumista huumeisiin on kuvattu termillä huumepelko, narkofobia. Se rakentuu asenteiden, joukkoviestimien sekä erilaisten yhteiskunnallisten toimien yhteisvaikutuksille. (Salasuo 2004, 22.) Nuorten asenteet huumeiden (marihuanan) satunnaista ja pysyvää käyttöä kohtaan ovat muuttuneet

sallivammiksi vuosien 2007 ja 2009 välillä ja huumeiden käyttö on mahdollisesti kääntymässä nousuun varsinkin pojilla. Huumausaineiden tarjonnan rakenne on pysynyt samanlaisena viimeisten kymmenen vuoden aikana. Valtaosa huumaavien aineiden tarjonnasta tulee ystäviltä ja tuttavilta, mikä viittaa siihen, että aineista on tullut osa nuorten arkipäivää eikä huumeiden saatavuus ole erityisen vaikeaa. (Nuorten terveystapatutkimus 2009, 51.)

Nuorten päihteiden käyttöä voidaan jaotella esim. seuraavasti:

1. Raittius
2. Kokeilukäyttö (usein tupakka sekä alkoholi)
3. Satunnainen käyttö
4. Varhainen huolestuttava tai haitallinen käyttö (yhden tai useamman päihteen käyttö vakiintunut ja haitallisia seuraamuksia alkanut ilmetä)
5. Haitallinen käyttö (toistuvaa ja säännöllistä päihteiden käyttöä, useita haitallisia seuraamuksia alkanut ilmetä)
6. Päihderiippuvuus

Kohdat 2-4 ovat yleisimmät huolta aiheuttavat käytön tasot, ja tyypillisesti tasolta toiselle siirtyminen voi olla hyvinkin nopeaa. Tilanteen haasteena on tunnistaminen ja käyttöön puuttuminen rakentavasti. Nuorten parissa työskentelevät työntekijät tarvitsevat varhaiseen puuttumiseen tietoa päihteistä, puuttumisen malleja ja palveluverkoston tuntemusta. (Kylmänen 2005, 23-24.)

Suomen Lääkärilehden verkkojulkaisun (2009) mukaan nuorten päihteiden käyttö on nousussa ja raittiiden nuorten määrä laskussa. Tupakointi aloitetaan Suomessa keskimäärin 14-vuotiaana, jolloin mm. siirrytään alakoulusta yläkouluun ja kouluympäristö alkaa määrittämään paljolti nuoren elinympäristöä ja ajankäyttöä. Nuoren oma korkea koulutus ja hyvin kouluttautuneet vanhemmat ovat suojaavia tekijöitä nuoren tupakoinnin aloittamisessa. (Autio & Eräranta & Myllyniemi 2008, 59.) Aika yläasteelle siirryttäessä on ratkaiseva päihteiden käytön kannalta. Ei olla enää "pieniä" alakoululaisia ja yläkouluun siirryttäessä halutaan kuulua porukkaan. Kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten saattavat näyttää esimerkillään nuoremmille, miten "coolia" on tupakoida koulun välitunnilla ja näin vaikuttaa seitsemäsluokkalaisten päihdekokeiluihin. Nuoremmat haluavat siirtyä jo vanhempien

oppilaiden maailmaan ja yleensä ensimmäinen tupakka saadaankin joltain kaverilta. Kaverit ja kaveripiiri ovat tärkeässä asemassa nuoruuden tässä vaiheessa, niin päihteiden käytön aloittamisessa kuin aloittamatta jättämisessäkin.

Päihtymiseen liittyy itsekontrollin pettämisen vaara ja siksi päihteiden käyttö on edelleen kaikissa yhteiskunnissa huomion kohteena. Laeilla, muodollisilla ja epämuodollisilla säännöillä ja kulutussuosituksilla on yhteisöllinen luonne, ja niiden noudattamista valvotaan yhteisöllisesti. Yksilön tehtävä on kontrolloida omia yksilöllisiä halujaan. (Stel & Voordewind 1999, 29.) Nuoren keho ei ole vielä totunut päihteisiin ja niiden vaikutuksiin, jolloin yliannostuksen vaara on suuri. Nuori ei myöskään vielä ensimmäisillä kokeilukerroilla tiedä, missä oma sietoraja kulkee ja vaaran aiheuttavat myös kaverit, jotka yllyttävät juomaan lisää. Sosiaalisten taitojen opetteluun kuuluu olennaisesti päätöksenteon tukeminen, ahdistuksen vähentäminen, vuorovaikutustaitojen kehittäminen ja kieltäytymistaidot. Usein jälkimmäistä seikkaa nuoren täytyy pystyä perustelemaan - erityisesti tilanteessa, johon liittyy voimakas sosiaalinen paine. (Kylmänen 2005, 31.)

Riippuvuus päihteisiin syntyy alkuvaiheessa sen tilannesidonnaisuuteen; käyttötilanteisiin usein yhdistetään kaverit ja hauskanpito tai päihteiden käyttö antaa rohkeutta ja se koetaan jännittäväksi. Haitallisen käytön tunnusmerkkejä ovat ongelmatilanteet, tapaturmat päihtyneenä sekä toistuva viikoittainen käyttö jota leimaa suuret alkoholimäärät. Huoli nuoren päihteiden käytöstä voi nousta koulussa, kotona, kavereissa, vapaa-ajalla tai jopa nuorella itsellään. Tällöin on tärkeää, että nuorella on joku jolle puhua, tai että joku nuoren läheinen ottaa asian puheeksi ja tarjoaa tuki- ja hoitomahdollisuuksia. (Kylmänen 2005, 23-24.) Jos nuori on tahtomattaan yksinäinen ja sivussa sosiaalisista kontakteista, hän saattaa alkaa käyttämään päihteitä yksinäisyyden tunteen poistamiseksi tai päihteiden käytöstä tulee tilannesidonnaista ja ilmetä esim. liiallisena baareissa käymisenä. Päihderiippuvuuden hoito on yksilöllistä ja usein aikaa vievää. Tärkeää on ohjata nuori asiantuntija-avun piiriin, kun nuoren päihteiden käytöstä herää huoli.

Maan alkoholiolojen kuvaamiseen tarvitaan saatavuuden, hinnan ja lainsäädännön tarkastelun lisäksi käsitys vallitsevasta alkoholikulttuurista ja juomatavoista. Myös niillä on merkittävä vaikutus siihen, millaisia haittoja alkoholin käytöstä syntyy.

Alkoholin saatavuutta rajoittavat ja hintaa nostavat ratkaisut ovat tutkitusti tehokkaimmat keinot vaikuttaa alkoholin käyttöön ja sitä kautta alkoholiongelmien määrään. Näillä ratkaisuilla vaikutetaan myös perheiden ja lasten elämään. (Itäpuisto 2008, 15, 137.)

2.2 Sosiaalipedagogiikka ja sosiokulttuurinen innostaminen

Ihmistieteiden ja erityisesti kasvatus- ja sosiaalitieteiden metodologiaa on 1990-luvulla etsitty yleisesti. On haettu sellaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja käsitellä asioita, joissa ihminen voisi itselleen luontaisella tavalla ikään kuin "laittaa itsensä peliin". Sosiaalipedagogisessa työssä on etsitty sellaista tutkimuksellista otetta, jonka avulla voitaisiin parhaiten lähestyä ja ymmärtää ihmisen oman elämän subjektiivista ja omien voimavarojen vahvistamista. Tällaisen toiminnallisen tutkimusotteen avulla on yritetty hahmottaa elämää yleensä sekä luovaa toimintaa ja vaikuttamismahdollisuuksia siinä ympäristössä, jossa ihminen elää. (Mönkkönen & Nurro & Väisänen 1999, 33.)

Sosiaalipedagogisessa ajatusmaailmassa ihminen nähdään kokonaisuutena ja se korostaa yhteisöllisyyttä ihmisen kasvun tukemisessa. Lisäksi ihminen nähdään subjektina omassa kasvatuksessaan. Yhteistoiminnallisen, kokemuksellisen ja ongelma-perustaisen oppimisen tuloksena syntyy aktiivisia toimijoita, passiivisten tiedon vastaanottajien sijaan. Yksilöllinen kasvu ja itsenäistyminen kulkevat rinnan sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutustaitojen kehittymisen kanssa. (Eskola & Kurki 2001, 67-69.) Eliksi -toimintamallin keskeisiä sosiaalipedagogisia käsitteitä ovat yhteiskunnallinen subjektiivisuus, yhteisöllisyys, toiminnallisuus, sosiaalinen toimintakyky, vuorovaikutus ja dialogisuus, osallisuus, osallistuminen ja itsensä toteuttaminen.

Yhteiskunnallinen subjektiivisuus on tietoista yhteiskunnan jäsenyyttä, kriittisen ja vastuullisen suhteen luomista siihen yhteiskuntaan missä elää. *Yhteisöllisyyden* ja *toiminnallisuuden* avulla ihminen rakentaa minäkuvaansa suhteessa toisiin ihmisiin ja erilaisiin yhteisöihin yhdessä toimien. Kykyä ylläpitää ihmissuhteita, ottaa toiset huomioon ja yhteisössä toimimista kutsutaan käsitteellä *sosiaalinen toimintakyky*. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa otetaan huomioon, mitä ihminen luonnostaan on.

Vuorovaikutus ja *dialogisuus* näkyvät toisen ihmisen kunnioituksena ja ihmisten vuorovaikutuksena, jonka avulla osapuolet vaikuttavat toisiinsa ja edistävät muutosta. Parhaimmillaan tämä ilmenee tiedon syventymisenä, inhimillisenä kasvuna ja tasavertaisuutena. *Osallisuus, osallistuminen* ja *itsensä toteuttaminen* tarvitsevat toteutuakseen virikkeellisen ympäristön ja tilaa. Näiden avulla ihminen voi kiinnittyä osaksi yhteiskunnan instituutioita, toimintajärjestelmiä ja kulttuurimuodosteita sekä auttaa elämänhallinnassa. (Hämäläinen 1999, 105-106.)

Sosiaalipedagogiikan ajankohtaisuus tässä ajassa voi liittyä juuri siihen, että kaikki kehitys ei aina ole edistystä. Koska sosiaalipedagogiikka kantaa huolta erityisesti marginaaliryhmien hyvinvoinnista, heistä jotka eivät selviä voittajina muutoksen keskellä, vahvistaa se samalla kiinnostusta uudennlaisiin sosiaaliin ja kulttuuriin kysymyksiin. (Filander 2007, 25.) Sosiaalipedagogisessa ajattelussa on valistuksen ajan ideologisia painotuksia. Sosiaalipedagogisen työn avulla pyritään ihmisten välisen tasa-arvon turvaamiseen tiedollisten ja toiminnallisten voimavarojen kehittämisen avulla. Tavoitteena on ikään kuin sopeuttaa ihmisiä yhteiskuntaan suunnitelmallisen ja hallitun toiminnan avulla. Tasa-arvoajatus on alkanut saada myös negatiivisia tulkintoja silloin, kun on korostettu ihmisten välisten erojen kieltämistä tai tasapäistämistä. (Mönkkönen & Nurro & Väisänen 1999, 9-10.)

Sosiaalipedagogiikka koostuu teoriasta ja käytännöstä. Siinä korostuu ajattelun ja tekemisen, teorian ja käytännön yhteenkuuluvuus ja vuorovaikutus. Se ei tyydy vain kuvaamaan ja selittämään ongelmien syntymekanismia, ilmenemismuotoja ja vaikutuksia vaan toiminta ja käytäntö syntyy siitä, että toimijat ajattelevat sosiaalipedagogisesti. Tämä myös edellyttää keskustelua toiminnan arvolähtökohdista, eettistä pohdintaa ja havaintotiedon kytkemistä päämäärätietoon. (Hämäläinen 1999, 17-20.) Yhteiskuntamme yhtenä elementtinä on vuorovaikutuksen korostuminen. Vuorovaikutusyhteiskunnan toiminnassa tarvitaan vuorovaikutuksen olemuksen ja siihen liittyvien asioiden oikein ymmärtämistä. Kun yhteinen tiedon ja ymmärtämisen alue saavutetaan, voidaan sitä asteittain laajentaa. (Mönkkönen & Nurro & Väisänen 1999, 35.)

Sosiokulttuurisella innostamisella on pitkät perinteet Keski-Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Sosiokulttuurinen innostaminen on aatteena ja käytäntönä

levinnyt maailmalle varsin laajalle, ja sillä on monia muotoja mm. vapaaehtoistyössä, sosiaalityössä ja vapaa-ajanohjauksessa. (Kurki 2000, 7-9.) Sosiokulttuurista innostamista voidaan määritellä eri näkökulmista ja siihen voidaan liittää erilaisia ideologioita korostuksia. Se on yhtäältä työmuoto ja pedagogisen vaikuttamisen tekniikka, jossa korostetaan ihmisten tietoisuuden herättämistä aktiivisiksi toimijoiksi itsensä kehittämiseksi, ja toisaalta se on riippumattomuutta ja osallistumista korostava sosiaalinen liike. (Hämäläinen 1999, 72.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on ihmisen elämänlaadun kehittymiseen liittyvien, osallistuvaan pedagogiikkaan perustuvien sosiaalisten käytäntöjen yhdistelmä. Käytäntöjen lopullinen tavoite on edistää ihmisten omaa osallistumista kulttuuriseen kehitykseensä luomalla tilanteita ja mahdollisuuksia ihmisten väliselle kommunikaatiolle ja vuorovaikutukselle. (Kurki 2000, 21.) Vuorovaikutuksen käsitteitä on puhe ja kommunikaatio. Puheen tasolla kohtaamisen tavoitteena on muovata toinen minun kaltaiseksi. Sen sijaan kommunikaation tasolla kohtaaminen tarkoittaa tilannetta, jossa toinen nähdään kiinnostavana. Vuorovaikutus kommunikaation tasolla on rinnakkaista. (Toikko & Rantanen 2009, 92-93.)

Innostamisella tarkoitetaan ihmisten ja ryhmien aktivointia toimimaan oman elinympäristönsä ja elämän mielekkyyden hyväksi. Lisäksi innostamisella tuetaan aloitteellisuutta, asioiden täytäntöönpanoa, itsenäistä toimintaa ja vastuuntuntoa. Ryhmiä motivoidaan, herätetään ja vahvistetaan toimimaan sosiaalisten, kasvatuksellisten ja kulttuuristen päämäärien saavuttamiseksi. Tässä ytimenä on kahden ihmisen välinen aito kohtaaminen ja subjekti-subjekti -suhde. *Innostamisen kylmä maailma* keskittyy taloudellisten lähtökohtien ensisijaisuuteen ja pyrkimykseen vaikuttamaan sosiaalisten epätasa-arvojen seuraamuksiin, ei syihin. Innostamisen kylmässä maailmassa järjestys tulee ylhäältä alaspäin, kun taas *innostamisen kuumassa maailmassa* kaikki rakentuu alhaalta, perustuksista käsin. Innostamisen kuuma maailma taistelee markkinataloutta, passiivisuutta ja sääntelyä vastaan. Se on ennen kaikkea osallistumista ja elämistä ryhmässä, lähiössä ja kaupungissa. (Kurki 2000, 23,25, 67-69.)

2.3 Nuorten osallistaminen, osallistuminen ja osallisuus

Osallistavan kansalaiskasvatuksen tavoitteena on esim. kasvattaa lapsista moraalisesti kehittyneitä ja kriittiseen ajatteluun sekä harkintaan kykeneviä maailmankansalaisia (Kananoja & Niiranen & Jokiranta 2008, 200). Osallistamisen käsite saattaa korostaa toimijoiden subjektiivutta (henkilö osallistuu johonkin), mutta toisaalta siihen liittyy myös ulkoapäin vaikuttaminen ja objektivointi (joku osallistaa henkilöä). Osallistavan toiminnan oletetaan kuitenkin etenevän osallistujien omilla ehdoilla ja heidän itsensä asettamaan suuntaan; osallistamisen ajatellaan johtavan omaehtoiseen osallistumiseen. (Toikko & Rantanen 2009, 90.)

Parhaimmillaan nuorten osallistaminen on nuorten mielipiteiden huomioon ottamista ja kuuntelemista mm. kaupunkisuunnittelussa tai muissa kuntaa, nuoria ja sen asukkaita koskevissa asioissa. Osallistavassa toiminnassa taustalla on myös ajatus ketä tämän kaltainen toiminta palvelee ja kansalaisen roolia voidaan vahvistaa palvelun käyttäjänä ja tuottajana. Osallistavaa toimintaa voi myös olla erilaiset mielenilmaukset ja kansalaisaloitteet. Toiminnan lähtökohtia on että nuoret saavat itse suunnitella toimintaa ja valita keinoja ja menetelmiä toteutukseen. Oppiminen tapahtuu osana käytännön toimintaa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 3-4.) Osallistamisessa taustalla on kansalaisaktiivisuuden ja vaikuttamisen kasvaminen sekä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tavoittaminen (Vehviläinen 2006, 80).

Osallistamisen ja osallistumisen käsitteet ovat hyvin lähellä toisiaan. Osallistaminen on mahdollisuuksien tarjoamista, kun taas osallistuminen on mahdollisuuksien hyödyntämistä (Toikko & Rantanen 2009, 90). Osallistumista korostavan demokratiateorian mukaan kansalaisuuteen valmistamisen tulee olla kokonaisvaltaista ja globalisoituvassa maailmassa kansalaiskasvatuksen tavoitteet ovat muuttuneet kansallisesta kansainvälisempään suuntaan (Kananoja & Niiranen & Jokiranta 2008, 200). Osallistuvassa toiminnassa on kyse siirtymisestä passiivisesta kansalaisesta aktiiviseen osallistumiseen, sekä osallistumisesta toimintaan vaikuttajana, ei vain palvelun vastaanottajana.

Nuoret osallistuvat aktiivisesti järjestö-, seura ja muuhun vapaa-ajantoimintaan, kun taas poliittisesti aktiivisia nuoria on vain vähän (Vehviläinen 2006, 82). Tiettyyn

ryhmään kuulumisen ei ole samalla tavoin itsestään selvää, kuin aikaisemmin, jolloin tarjolla olevat osallisuuden foorumit olivat fyysisesti ja sosiaalisesti paikallisempia. Aikaisemmat nuorten ryhmäytymisen perusteet ovat osittain menettäneet merkitystään ja tilalle on tullut vaihtuvia vapaa-aikaan ja koulutukseen liittyviä yhteenliittymisen muotoja. (Raitakari & Virokannas 2009, 99-100.) Nuoret eivät välttämättä itse koe olevansa syrjäytyneitä tai epäsosiaalisia, sillä osallistuminen voi olla nuoren kohdalla myös osallistumista nettikeskusteluihin ja erilaisten asioiden mm. harrastuksen tai verkkopelaamisen ympärille muodostuneisiin nettiyhteisöihin. Osallistumisessa ja osallisuudessa on eroa. Kärjistetyksi ilmaistuna osallistuminen tarkoittaa mukanaoloa toisten määrittelemissä tilanteissa ja osallisuus taas merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista ja vastuunottoa. (Flöjt 1999, 11.)

Osallisuudesta on monta tulkintaa; se voi olla osattomuuden poistamista, osallisuutta kansalaisen perusoikeuksiin tai nuoren osallisuuden ja vaikuttamisen resurssien lisääntymistä oman elämän hallinnassa. On arvioitu, että aikuisten on vaikea asettua osapuoleksi nuorten osallisuutta edistävään vuorovaikutukseen ja dialogiin. Vähimmäisvaatimuksena voidaan pitää, että aikuiset ovat kiinnostuneita ja ymmärtävät nuorten omia luokituksia joilla he määrittelevät omaa osallisuuttaan ja osattomuuttaan arjen vertaissuhteissa. (Raitakari & Virokannas 2009, 101.) Nuorten kansalaistoiminnan edistäminen on yksi tavoite nuorisotyölaissa (2006) sekä aktiivisten kansalaisten kasvattaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. 2000-lukua leimaa jatkuva toimintaympäristön murros ja muutoksen potentiaalisuus. Vakiintuneet mallit, rutiinit ja perinteiset viitekehykset eivät enää tänä päivänä muodosta totuttua harmoniaa. Nuorten elinolojen arvellaan olevan paremmalla mallilla kuin ne todellisuudessa ovat ja hiljainen tyytyväisyys voi ilmentää sitä, että ongelmia tai kehittämistarpeita ei vielä ole tiedostettu ja nostettu esiin (Vehviläinen 2006, 18, 76-78). Osallisuus on osa osallistumisen prosessia. Se on myös tunne, kokemuksellinen tila, joka tuottaa osallistumista ja on sen edellytys. Osallisuus on myös keino, jonka avulla luodaan ja edistetään kansalaisten elämänhallintaa, sitoutumista ja vastuullisuutta. (Kananoja & Niiranen & Jokiranta 2008, 203.) Lasten ja nuorten osallisuus koskettaa heidän lähiympäristöään kuten päiväkotia ja koulua. Vaikuttamisen ja osallisuuden väyliä ovat mm. lastenparlamentit, oppilaskunnat ja kuntien nuorisovaltuustot.

Nuorten suunnitteluryhmien projektityöt ovat oikein ohjattuna ja vastaanotettuna kunnallisen suunnittelun täydentäjiä, paikkaajia, uusintajia ja parantajia. Nuoret ovat kehittäneet projekteillaan elinympäristöä nuorille: vapaa-ajan viettoon, kouluun, asumiseen, liikkumiseen sekä sosiaaliseen ympäristöön ja ilmapiiriin sekä toiminnallisuuteen liittyviä palveluja. (Flöjt 1999, 7.)

Nuorten osallisuus ja vastuunotto toiminnasta etenee vaiheittain Flöjtin (2001) mukaan:

1. Tieto-osallisuus: nuoret antavat tietoa aikuisille kysyttäessä.
2. Konsultaatio-osallisuus: nuoret kertovat asioistaan aikuisille neuvotteluprosessissa
3. Päätös-osallisuus: nuorilla aktiivinen rooli ja valtaa asioista päätettäessä
4. Toimeenpano-osallisuus: nuoret päättävät/ ovat mukana päättämässä mitä toimenpiteitä ja resursseja tarvitaan
5. Toiminta-osallisuus: nuoret toteuttavat/ ovat mukana toteuttamassa projektiaan

(Flöjt 2001).

Nuorten passiivisuutta kansalaistoiminnassa on tutkittu useilla suomalaisilla tutkimuksilla ja selvityksillä. Näissä selvityksissä ei kuitenkaan näy arkinen kansalaistoiminta eli vapaaehtoistoiminta. Sosiaalisia kontakteja, taitoja, itsetuntoa ja osallisuutta kasvattavana toimintamuotona vapaaehtoistyö voi toimia myös syrjäytymisen ennaltaehkäisyinä, sekä matalan kynnyksen toimintana nuorille, jotka eivät ole löytäneet paikkaansa työelämässä. Vapaaehtoisuutta tukevat universalistiset arvot, jotka tarkoittavat taipumusta huolehtia myös oman lähipiirin ulkopuolella ovista ihmisistä ja asioista. (Autio & Eräranta & Myllyniemi 2008, 127-128.)

2.4 Nuorten parissa tehtävä ehkäisevä päihdetyö

Päihteiden käytön vastaista taistelua voi pitää vallitsevien odotusten ja näkemysten vastaisena kritiikkinä. Tavoite voi olla vanhojen vaihtoehtoisten odotusten ja näkemysten korvaaminen uusilla tai päihteiden käyttömahdollisuuksien ohjaamista toivottuun suuntaan. (Stel & Voordewind 1999, 27.) Järjestelmällinen ja hyvin koordinoitu verkostoyhteistyö korostuu ehkäisevässä päihdetyössä. Verkostoyhteistyötä voi kuvata konkreettiseksi välineeksi yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Päihteiden käytön ehkäisyyn liittyviä kysymyksiä käsitellään eri hallinnonalojen sisällä sekä poikkihallinnollisesti. Verkostotyö ei saisi olla ainoastaan viranomaisten keskenään toteutettavaa, vaan on keskeistä huomioida nuori sekä

vanhemmat osaksi verkostoa. (Kylmänen 2005, 18-19.) Olennaista ehkäisevässä päihdetyössä on nuorten ei-toivotun yksinäisyyden ehkäisy ja poisto - mikä on tavoitteena mm. monissa erityisnuorisotyön toiminnoissa (Autio & Eräranta & Myllyniemi 2008, 91).

Tämän päivän päihdevalistus ei tahdo sellaisenaan vaikuttaa nuoriin ja tavoittaa heitä. Yhtenä syynä voi olla se, että päihdevalistusta suunnittelevat ja toteuttavat päihdealan ammattitaitoiset aikuiset. Nuoret nähdään vain toiminnan objekteina, jotka ottavat vastaan heille suunnattua päihdevalistusta. Jotta ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä, tulee kartoittaa jo toteutettujen ehkäisevän työn toimenpiteet, tuotosten, prosessien ja niiden vaikuttavuus, suunnitelmien kehittäminen ja tulevaisuuden näkymien tutkiminen. Tärkeää on myös innovatiivinen ehkäisevien hankkeiden kehittäminen ja alan toimijoiden kannustaminen yhteiseen tavoitteeseen pyrkimisessä. (Stel & Voordewind 1999, 43.)

Nuoret odottavat, että he tulevat kuulluiksi, kun keskustellaan päihteistä ja että heidät kohdataan tasavertaisina keskustelijoina. Päihdekasvatusta toteuttavien on hyvä selvittää, mistä asioista nuorilla on tietoja ja mitä tietolähteitä he ovat käyttäneet (Kylmänen 2005, 27). Nuoret pitävät koulua luontevana paikkana keskustella päihteistä, mutta vapaa-ajan ja kaveripiirin merkitystä ei saa unohtaa asennekasvattajina. Suurin osa nuorista suhtautuu huumeisiin kielteisesti, mutta tupakkaan ja alkoholiin sallivammin. Tupakkatuotteisiin syntyykin yleisimmin nuoren päihderiippuvuus. Myös täysin raittiita nuoria on enenevässä määrin yläkoululaisissa, mutta päihteitä käyttävien nuorten kerta-annosmäärät ovat kasvussa. (Kylmänen 2005, 23, 27.) Kodilla, koululla ja vapaa-ajanviettopaikoilla on suuri merkitys nuoren itsetunnon ja päihdeasenteiden muokkaajina, niinpä aikuisten tulisi muistaa, että he omilla asenteillaan ja esimerkillään ohjaavat nuoria niin kotona, koulussa kuin vapaa-ajallakin tahtomattaan tai tarkoituksella.

Keskeisessä asemassa päihdetyössä on lainsäädäntö. Päihdehuollon tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. Päihdehuollon alalla toimivien viranomaisten ja yhteisöjen on oltava keskenään yhteistyössä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä

päihdehuollon ja muun sosiaali- ja terveydenhuollon, raittiustoimen, työvoimaviranomaisten, koulutoimen, nuorisotoimen sekä poliisin keskinäiseen yhteistyöhön. (Päihdehuoltolaki 1986.)

Muita nuorten ehkäisevään päihdetyöhön liittyviä lakeja ovat mm. raittiustyölaki (1982), jonka mukaan raittiustyön tehtävänä on totuttaa kansalaisia terveisiin elämäntapoihin ja tupakan ja alkoholin vähentämiseen, alkoholilaki (1994) jonka mukaan alle 18-vuotiaalle ei saa myydä alkoholia tai alkoholin mainonta ei saa kohdistua nuoriin, sekä tupakkalaki (2006) jonka mukaan tupakkaa tai tupakkatuotteita ei saa mainostaa Suomessa ja tupakka-askeissa pitää olla varoitustekstit tupakan haitallisuudesta terveydelle. Tupakkalaki sisältää myös määräykset tupakointikiellosta päiväkotien ja koulujen sisä- ja ulkotiloissa. Myös lastensuojelulaki (2007) velvoittaa lasten ja nuorten parissa työskenteleviä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen jos lapsen kasvuoloista, kehityksen vaarantumisesta tai omasta käyttäytymisestä nousee huoli.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että niin hoitohenkilökunta kuin potilaatkin kokevat päihteiden käytöstä puhumisen yleensäkin vaikeaksi. Tämän vaikeuden voittamiseksi on kehitetty terveydenhuollon käyttöön lyhyitä testejä eli mini-interventioita. Testien antamaan informaatioon ei kuitenkaan pidä luottaa suoraviivaisesti. Ne saattavat kuitenkin joissakin tapauksissa tuoda ongelman esiin ennen kuin ongelmat ovat kehittyneet niin pitkälle, että tarvitaan lastensuojelun toimenpiteitä tai että lapsi on saanut pysyviä vaurioita (Itäpuisto, 2008, 91-92.)

Huumeiden käytön tarkasteleminen kulttuurisesti sekä käytön hallinnan näkökulmasta avaa myös ehkäisevälle päihdetyölle ja valistukselle uudenlaisen perspektiivin. Huumemyönteisten ja käytön hallintaan tähtäävien nuorisokulttuuristen virtausten vallitessa perinteinen valistus käytön riskeistä ei ole uskottavaa. Jos nuoren omien kokemusten perusteella huumeiden käyttöön ei liity välittömiä riskejä, ei pelottelevan valistuksen avulla saada kokeilua tai käyttöä vähenemään. Päinvastoin, vallitsevasta nuorisokulttuurista opitut käyttöohjeet syrjäyttävät virallisen tiedon ja kulttuurin omat rituaalit saavat käytön säätelyssä hallitsevan aseman. Valistukselle vaihtoehtoinen linja voisi olla mahdollisista riskeistä tiedottaminen. (Salasuo 2004, 45.)

Tupakoinnin ehkäisy ehkäisee myös muiden päihteiden käyttöä. Nuorten parissa työskentelevien, sekä vanhempien, on vahvistettava niitä tekijöitä jotka pitävät nuoren tupakoimattomana ja ainakin siirtävät kokeilemista mahdollisimman myöhäiseen ikään. Mitä myöhemmäksi tupakointikokeilu siirtyy, sitä pienempi todennäköisyys on tupakoinnin aloittamiseen ja jatkumiseen (Kylmänen 2005, 50). Ehkäisevässä päihdetyössä ei tulisi keskittyä vain ongelmien esille nostamiseen ja ratkomiseen, vaan myös hyvien terveystottumusten ja päihteettömien elämäntapojen tukemiseen. Myös terveitä elämäntapoja noudattavat nuoret tarvitsevat tukea päihteettömänä pysymiseen ja tähän päihteettömään ryhmään keskittyminen onkin ehkäisevää päihdetyötä parhaimmillaan.

Suomessa nuorille kohdennettua päihdetyötä tekevät kunnat, järjestöt, viranomaiset, perusterveydenhuolto, koulut ja oppilaitokset sekä seurakunnat. Ehkäisevän päihdetyön arvioinnissa voidaan käyttää mittareina sen vaikuttavuutta kohderyhmään eli ongelman tai tietyn käyttäytymismallin ehkäisemistä ja vähenemistä, sekä tehokkuutta eli missä määrin käytetyt investoinnit ovat suhteessa hyötyihin. Arviointitutkimuksen avulla voidaan arvioida toiminnan arvoa ja hyödyllisyyttä. Toiminnan mittaaminen havainnoinnilla ja palautteenannolla on eräs arviointitutkimuksen muoto. (Stel & Voordewind 1999, 45, 155.)

3 TERVEYS RY NUORTEN PÄIHTEETTÖMYYDEN EDISTÄJÄNÄ

Terveys ry on valtakunnallinen ehkäisevää päihdetyötä tekevä järjestö, jonka tavoitteena on tupakan ja päihteiden käytön ehkäisy, päihteettömän liikenteen sekä terveellisten elämäntapojen edistäminen. Terveys ry:n toiminta keskittyy vahvasti lasten ja nuorten hyvinvointiin ja päihteettömyyden edistämiseen. Terveys ry:n hankkeita ovat Innostu! Innosta! -hanke, SmokeFree -hanke ja Lopettaja -kilpailu. Eliksi -toimintamalli on nyt jo päättynyt päähankkeen Nuorilta nuorille, sekä jatkohankkeen Innostu! Innosta! kehitystyön tulosta. Kaikissa hankkeissa taustalla on hankekoordinaattori ja Terveys ry:n aluekoordinaattori. Aluekoordinaattorien tehtäviin kuuluu mm. edistää näitä hankkeita oman aluetoimistonsa alueella. Lisäksi Terveys ry:ltä voi tilata koulutusta, oppitunteja ja erilaisia ennaltaehkäisevän päihdetyön materiaaleja. (Terveys ry 1999.)

4 ELIKSI -TOIMINTAMALLIN ESITTELY

4.1 Eliksi -toimintamallin juuret ja käytännön toiminta

Eliksi -toimintamalli perustuu sosiaalipedagogiikan ja sosiokulttuurisen innostamisen teoreettiseen viitekehykseen ja se on tapa toimia nuorten päihteettömyyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tässä toimintamallissa aikuiset ja nuoret toimivat yhdessä nuorille suunnatun toiminnan suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Toimintamallin perustana on aito vuoropuhelu ja käytännön toimintana se rakentuu nelivaiheisen prosessin varaan. Vaiheet ovat Meiksi, Arki, Praksis ja Näky. (Eliksi -elinympäristön parhaaksi 1a.)

Kehittäminen nähdään usein konkreettisena toimintana, jolla tähdätään jonkin selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamiseen. Kehittämistoiminnan lähtökohtana voivat olla nykyisen tilanteen ongelmat tai näky jostakin uudesta. (Toikko & Rantanen 2009, 16.) Eliksi -toimintamallia on kehitetty kuuden vuoden ajan, ensin kolmivuotisessa päähankkeessa nimeltä Nuorilta nuorille sekä tämän nelivuotisessa jatkohankkeessa, Innostu! Innosta! -hankkeessa. Päähanke toteutettiin vuosina 2004-2006 neljän paikkakunnan lähiyhteisössä ympäri Suomea. Mukana olivat tuolloin Salla, Oulu, Savonlinna ja Tuusula. Kaksiosainen jatkohanke alkoi vuonna 2007 viiden paikkakunnan lähiyhteisössä. Vuosina 2007-2008 mukana olivat Vammala, Kuusankoski, Haukipudas, Ii ja Ranua, sekä vuosina 2009-2010 Turku, Joutseno, Helsinki, Tornio, Kuusamo ja Pori. Eliksi -toimintamallia voi käyttää niin koulu-, oppilaitos kuin harrastus- ja vapaa-ajan ympäristöissä. Sen avulla voidaan havainnoida ympäristöä ja sen kehittämistarpeita sekä tehdä asioille jotakin. (Eliksi -elinympäristön parhaaksi 1a.)

Aikuisilta nuorille tuleva päihdetietous ja -valistus ei tavoita nuoria, sillä päihdevalistuksesta puuttuu nuorten oma ääni, kulttuuri ja ajan ilmiöt. Puhutaan subjekti-objekti -suhteesta, jossa aikuinen on tiedon antaja ja nuori tiedon vastaanottaja (vrt. Eskola & Kurki 2001, 67-69). Kun päihdevalistus ei tavoita nuoria, joudutaan työn menetelmiä ja vaikuttavuutta punnitsemaan yhä uudelleen (Leimio-

Reijonen 2007, 9). Kun nuoret otetaan mukaan nuorille suunnatun ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun ja toteutukseen, on mahdollista tavoittaa kohderyhmä hyvin, sillä nuorilla on asiantuntijuutta, kokemuksia ja näkemyksiä oman ikäryhmänsä vapaa-ajasta, kulttuurista ja päihteiden käytöstä (vrt. Stel & Voordewind 1999, 43). Kehittämistoiminnassa pyritään laajenevaan keskusteluun, jolloin toisilta pyritään oppimaan ja heistä ollaan kiinnostuneita. Aktiivinen osallistuminen on mahdollista vain avoimessa vuorovaikutustilanteessa. Vuorovaikutuksellinen ja keskusteleva lähestymistapa perustuu haluun kysyä ja oppia toisilta. (Toikko & Rantanen 2009, 93.) Kun aikuiset ja nuoret toimivat aidossa dialogissa yhteisen päämäärän saavuttamiseksi, toiminnasta ja toteutuksesta tulee tasavertaista; nuoret jakavat tietoaan, osallistuvat suunnitteluun ja toimintaan, aikuiset luovat puitteet toiminnalle ja käyttävät ammattitaitoaan ja elämäkokemustaan yhteisen päämäärän hyväksi.

Eliksi -toimintamallissa nuoria rekrytoidaan mukaan toimintaan kertomalla heille toiminnasta, vaikuttamismahdollisuuksista ja pääsemisestä asiantuntija-asemaan hyvää asiaa toteutettaessa. Ryhmä kootaan tietyn teeman ympärille ja siihen on mahdollisuus osallistua kaikilla asiasta kiinnostuneilla tai heillä, jota se jollakin tavalla koskettaa. Lisäksi nuoret pääsevät vaikuttamaan paikkakunnan nuorten asioihin. Aikuiset voidaan rekrytoida mukaan toimintaan työn ja sen mukanaan tuoman ammattitaidon kautta, mutta ryhmän jäsenyyden perusteeksi riittää myös kiinnostus asiaa kohtaan, kuten nuorillakin. Aikuisia mukaan toimintaan motivoi halu tehdä ehkäisevää päihdetyötä ja edistää nuorten terveyttä, sekä tarttua epäkohtiin ja kehittämismahdollisuuksiin. Nuoret ja aikuiset ryhmäytyvät yhteisissä tapaamisissa erilaisten ryhmäytymisharjoitteiden avulla ja mukavan yhdessäolon siivittämänä. Ryhmän omat tarpeet ja toiveet otetaan huomioon myös ryhmäytymisvaiheessa, sillä toiset nuoret ovat jo valmiimpia porukoita esim. koulun tai harrastuksen kautta. Kun ryhmän jäsenet tuntevat toisensa, tulee tapaamisten ilmapiiristä vapautunut, innostava, rohkaiseva ja innovatiivinen. Kun kaikki uskaltavat sanoa mielipiteensä, myös vaikuttamisen tunne vahvistuu ja toimintaan sitoudutaan. Kun on itse innostunut, on helppo innostaa muitakin.

Eliksi -toimintamalli toteuttaa nuorten osallisuutta parhaimmillaan. Ensinnäkin nuoret ja aikuiset pohtivat ilmiöitä omalla paikkakunnallaan, lähiyhteisössä, koulussa ja vapaa-ajalla. Tämän jälkeen pohditaan ilmiöiden syitä ja seurauksia sekä esille

nousseita havaintoja avataan yhdessä. Toiseksikin nuorten osallisuus ja vastuu kasvaa vaiheittain käytännön toiminnan edetessä (vrt. Flöjt 2001). Tämä tukee omalta osaltaan osallisuuden ja kansalaistoiminnan tavoitteiden toteutumista. Eliksin tapaa toimia voisi käyttää myös mm. nuorisovaltuustotoiminnassa yhtenä vaikuttamisen toimintamallina.

Eliksi -toimintamallin avulla on mahdollisuus tarkastella paikkakunnan lähiyhteisön kehittämiskohteita, arkea ja osa-alueita ympäristöanalyysin keinoin:

1. Aikuiset ja nuoret pohtivat ja selvittävät nuorten päihteiden käyttöä ilmiönä keskustelemalla ja esim. jalkautumalla kaduille ja valokuvaamalla lähiyhteisöä jossa toimitaan.
2. Taustatekijöitä, syitä ja seurauksia nuorten päihteiden käyttöön analysoidaan niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta.
3. Vastauksia heränneisiin kysymyksiin haetaan tilastoista, selvityksistä ja keskustelemalla. Lisäksi voidaan tehdä kysely tai kartoitus koskien nuorten vapaa-ajanviettoa tai päihteiden käyttöä.

Esille nousseista ongelmista ja kehittämiskohteista nostetaan esille joukko seikkoja, joille voisi tehdä jotakin. Näiden seikkojen perusteella valitaan kehittämisprojekti. Resursseista riippuen suunniteltu ja toteutettava projekti voi olla lyhyt ja kertaluontoinen interventio tai mittavampi yhteisön asenne- ja arvomaailmaa ravisteleva kokonaisuus. Se voi myös liittyä rakenteiden ja käytäntöjen korjaamiseen. Tärkeätä on tehdä jotakin sellaista, joka syntyy ryhmän tietotaidosta ja vastaa toimintaympäristön tarpeisiin. (Eliksi -elinympäristön parhaaksi 1c.) Toimintamallin viimeinen vaihe käsittelee itsearviointia ja oppimiskokemusten peilaamista. Prosessiarvioinnin avulla tarkastellaan käytettyjä toimintatapoja, itse toimintaa ja muutoksia. Lopuksi todetaan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen liittyvät tosiasiat ja pohditaan mahdollista suuntaa tulevaisuudelle. (Eliksi -elinympäristön parhaaksi 1b.)

Eliksin tapa toimia perustuu vapaaehtoisuuteen ja vapauteen osallistua toimintaan juuri sen verran kuin itselle on mielekästä. Nuoret pääsevät vaikuttamaan oman kaupunkinsa, lähialueensa tai vaikka nuorisotalon toimintaan, sekä nuorten

hyvinvointiin ja vaikuttamismahdollisuuksiin ja -kanaviin (vrt. Flöjt 1999, 7). Toimintaan on mahdollista saada mukaan nuoria, jotka eivät yleensä osallistu mihinkään ohjattuun tekemiseen. Eliksi -toimintamalli antaa työkaluja syrjäytyneiden tai syrjäytymisuhassa olevien nuorten aktivoimiseksi omien asioidensa parantamiseksi esim. nuorisotalolla. Myönteisillä kokemuksilla osallisuudesta nuorisotalotoiminnassa voi olla siirtovaikutusta koulutyöhön ja muuhun vapaa-aikaan.

Eliksi -toimintamallin punaisena lankana on nuorten omaehtoisuus, vaikuttaminen ja osallisuus heitä koskevissa asioissa. Nuorilla on tuore näkökulma oman ikäryhmänsä päihdekulttuuriin ja aikuisilla on kokemusta sekä tietotaitoa miten toiminnalle luodaan puitteet ja rajat (vrt. Hämäläinen 1999, 17-20). Eliksin toimintatapa tarjoaa mielekästä, luovaa ja päihteetöntä tekemistä nuorille kaveriporukassa ja näin se osaltaan tukee päihteettömyyttä ja terveitä elämänarvoja (vrt. Mönkkönen & Nurro & Väisänen 1999, 33). Lisäksi tämä toimintamalli vahvistaa osaltaan päihteiltä suojaavia tekijöitä joita on päihteettömyys ja sen tukeminen, kaveripiirin päihteettömyys, osallisuus, aktiivinen tekeminen ja sosiaalisten suhteiden vahvistaminen sekä päihteettömät tapahtumat (Leimio-Reijonen 2004, 1-2). Myös päihdeasioiden pohtiminen herättää nuoria ja aikuisia ajattelemaan omaa päihteiden käyttöä tai suhtautumista niihin.

Ehkäisevässä päihdetyössä tulee keskittyä mielenterveyden, hyvinvoinnin ja tasapainoisen elämän edistämiseen. Ehkäisevässä työssä voidaan edetä vaiheittain: 1) kartoitetaan riskiryhmä, riskitekijät, ongelmat ja "pullonkaulat", 2) arvioidaan, mitkä ongelmat, riskiryhmät ja järjestelmän pullonkaulat vaativat ensisijaista huomiota, 3) tärkeysjärjestyksestä laadittu lista muutetaan ohjelman muotoon. Ohjelman soveltuvuutta voidaan testata ja sen toteuttamiseen tulisi osallistua myös muut alueelliset tahot ja toimijat. (Stel & Voordewind 1999, 63-64.) Eliksi -toimintamallilla nämä päihdetyön eri vaiheet on toteutettavissa 1) ympäristöanalyysillä, jolla kartoitetaan paikkakunnan nuorten päihteiden käytön ilmiötä ja tämän ilmiön taustatekijöitä, 2) tulosten analysoimisella ja nostamalla esiin aiheita, joille voisi tehdä jotakin, sekä 3) projektilla, jonka tuotoksella pyritään vaikuttamaan nuorten päihteiden käyttöön suotuisasti. Eri vaiheet ovat vuoropuhelussa keskenään ja aiempiin vaiheisiin on mahdollista palata pitkin prosessia. Moniammatillisen verkoston asiantuntijoiden ammattitaito on käytössä koko prosessin ajan.

Hyvien käytäntöjen kehittämisessä on kyse uusien mallien rakentamisesta. Nämä uudet mallit haastavat vanhat toimintatavat, mutta niiden ei kuitenkaan pitäisi poiketa liikaa vanhoista toimintamalleista. Menestyäkseen uuden mallin tulisi sisältää joitakin elementtejä vanhoista toimintamalleista tullakseen ymmärretyksi, mutta kuitenkin tarjota todellinen uusi toimintatapa. Kompromissit ja tiivistäminen ovat usein välttämättömiä, jotta toiminta vakiintuisi. Hankepaikkakunnilla uusiin käytäntöihin suhtaudutaan todennäköisesti monella tavalla ja arvioidaan, mitä resursseja osallistuminen vaatii ja mitä toiminnalla saavutetaan. (Vehviläinen 2006, 19.) Eliksi-toimintamallin kehityshankkeissa on perustana vastaavalla idealla (yhteistyö nuorten ja aikuisten kesken) toteutettuja hankkeita. Yhteistyötä kaikkien osallisten kesken on korostettu Suomessa järjestöjen toiminnassa ja elinympäristön kehittämiseen liittyvissä hankkeissa (Leimio-Reijonen 2004, 2).

4.2 Nuorilta nuorille -hanke

Nuorilta nuorille -hanke oli pilottihanke ja se kesti kolme vuotta, ollen käynnissä vuosina 2004-2006. Se syntyi vuonna 2003 maailmanlaajuisen Tupakkakonferenssiin osallistuneiden nuorten ideasta. Sen tavoitteena oli nuorten päihteiden käytön kokeilun ehkäisy ja viivyttäminen, sekä nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kehittäminen. Tavoitteena oli myös hankkeessa mukana olevien nuorten osallisuuden kasvaminen vaiheittain ja aidon vuoropuhelun ja yhteistoiminnan toteutuminen suhteessa aikuisiin. Hankkeen päämääränä oli luoda toimintakulttuurinen malli, joka juurtuu käytännöksi neljälle toteutuspaikkakunnalle sekä mahdollisesti muualle Suomeen. Hankkeella oli ohjaus- ja arviointiryhmä sekä ulkopuolisia asiantuntijoita. (Leimio-Reijonen 2004, 10-11.)

4.3 Innostu! Innosta! -hanke

Innostu! Innosta! -hanke on Nuorilta nuorille -hankkeen jatkohanke. Se toimii vuosina 2007-2010 ja se on kaksivaiheinen; ensimmäiset hankepaikkakunnat olivat mukana vuosina 2007-2008 ja seuraavat vuosina 2009-2010. Innostu! Innosta! -hankkeen tarkoituksena on viedä kehitystyö loppuun, sekä juurruttaa ja levittää Nuorilta nuorille

-hankkeessa kehitettyä toimintamallia. Hankkeen arviointi toteutetaan suhteessa ehkäisevän päihdetyön laatukriteereihin. (Leimio-Reijonen 2007, 3.) Arviointi on sekä hankkeen sisäistä itsearviointia, että ulkoista Nuorisotutkimusverkoston toimesta. Eliksi -toimintamallin kehitystyö jatkuu edelleen vuoden 2010 loppuun.

5 AVOIN NUORISOTALOTOIMINTA

Nuorisolaki (2006) velvoittaa kuntia mm. nuorten elinolojen parantamiseen, kansalaistoiminnan edellytysten luomiseen sekä tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistämiseen. Nuorisotyön toteuttamisesta vastaavat valtio, kunnat ja nuorisojärjestöt sekä nuoret ja heidän yhteisönsä (Nuorisolaki 2006). Oman asualueen nuorisotila voi toimia nuoret yhteen kokoavana paikkana, jossa nuoret saavat halutessaan osallistua oman elinympäristönsä kehittämiseen. Onnistumisen kannalta on tärkeää saada aikaan kiva ryhmä ja antaa nuorten itse normittaa oma toimintansa. Ryhmäytymisellä pyritään jengiytymiseen positiivisessa mielessä tarjoamalla ihmiskontakteihin perustuva toimintakulttuuri ilman normien rikkomista, muuten kuin positiiviseen suuntaan, nuorten saadessa vastuuta sitä halutessaan. (Flöjt 1999, 34.)

Osallisuuden kanavana nuorisotalolla voi toimia talotoimikunta, johon valitaan nuoret omalta nuorisotalolta. Nuorisotalotoiminnassa tavoitteena voi olla mm. ohjauksellinen kerhotoiminta nuorille, kulttuurinen ja monikulttuurinen nuorisotoiminta, osallisuuteen kannustava ote nuorisotalotyössä, sekä järjestötoiminta (Nuorisotalo Kameleontti 2009). Kaikessa toiminnassa ohjaajana on nuorille tuttu ja turvallinen aikuinen. Sosiaalipedagogiikan erilaisina sovellutusalueina voidaan nähdä lasten ja nuorten kanssa tehtävä työ, päihdetyö, nuorisotyö ja kansalaistoiminta. Sosiaalipedagogiikan kannalta keskeiset periaatteet ovat yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja elämyksellisyys. (Mönkkönen & Nurro & Väisänen 2003, 19.) Nuoret oppivat ottamaan vastuuta toisistaan ja ympäristöstään yhdessä nuorisotalolla toimien. Työmuodot nuorisotaloilla voivat olla avoin nuorisotalotoiminta, nuoriso- ja nettikahvilatoiminta, kerhotoiminta, matkat ja retket sekä erilaiset tapahtumat. Vammalassa nuoret mm. otetaan mukaan toimitsijoiksi nuorisopalveluiden järjestämiin erilaisiin tapahtumiin, jolloin nuoria aktivoidaan mukaan kunnan yhteisiin

toimintoihin. Kaikki nuorisotyö on päihteetöntä ja tätä myös valvotaan ohjaajan ja kunnan nuorisopalveluiden toimesta.

Laadukkaan nuorisotalotyön edellytys on, että osallisuuden tuottamista ei koeta "ylimääräiseksi" palveluksi nuorisotyön toiminnassa. Osallisuuden kannalta on huono signaali, jos nuorisotyön toiminnan tavoitteeksi rajataan nuorten vapaa-ajan toiminnan järjestäminen ja *poisto* (kaduilta, pahanteosta) ei niinkään osallistaminen ja aktiivisen kansalaisuuden tuottaminen. (Vehviläinen 2006, 108.)

6 OPINNÄYTETYÖN TEHTÄVÄ

Opinnäytetyössäni selvitän, miten Eliksi -toimintamalli soveltuu ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen nuorisotalolla. Tutkimuksen tavoitteena on pohtia, soveltuuko Eliksin toimintatapa nuorisotalon päihdeongelmien kartoittamiseen ja uusien toimintatapojen rakentamiseen. Tutkimuksesta hyötyy Innostu! Innosta! -hanke ja Terveys ry.

Opinnäytetyön kysymykset ovat seuraavat: Soveltuuko Eliksi -toimintamalli käytettäväksi nuorisotalotoiminnassa? Miten toimintaan osallistuva ryhmä kannattaa koota? Millaisia ongelmia ympäristöanalyysin seurauksena voisi nousta esille ja miten näihin tulisi tarttua? Mikä olisi ympäristöanalyysin tulosten perusteella valitun projektin aihe? Mikä taho olisi vastuussa hankkeen koordinoimisesta nuorisotalolla ja mitkä voisivat olla yhteistyökumppaneita? Miten toimintaa voisi arvioida, kehittää ja miten sen juurruttaminen nuorisotalon arkeen saataisiin toteutettua?

7 AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI

Keräsin tietoa sähköpostilla lähetetyllä kyselyllä. Aloitin tiedonkeruun laatimalla kyselykaavakkeen (Liite 1.), jonka tekemisessä käytin omia kokemuksiani Innostu! Innosta! -hankkeesta, sen läpiviemisestä ja lopetuksesta. Tarkastelin aihetta hypoteettisella tasolla, sillä tutkimukseni keskittyy toimintamallin soveltuvuuden tarkasteluun nuorisotalotoimintaan sopivaksi. Kaikki vastaajat olivat nuorisoalan

ammattilaisia tai hankkeessa aktiivisesti toimineita nuoria, joten heillä oli näkemystä siitä miten toimintamallia voisi viedä läpi nuorisotalotoiminnassa hankemuotoisesti. Lisäksi he kaikki olivat toimijoita oman kaupunkinsa lähiyhteisön Innostu! Innosta! -hankkeessa. Olen tavannut heidät kaikki henkilökohtaisesti hanketapaamisissa, ja tästä syystä kyselykaavakkeen sävy on tuttavallinen.

Tutkimusaineisto kerättiin kyselykaavakkeella, joka lähetettiin sähköpostilla vuosina 2007-2008 hankkeessa mukana olleille aikuistoimijoille ja niille nuorille, jotka ovat aktiivisesti tällä hetkellä toiminnassa mukana. Lähetin kysymyskaavakkeen yhteensä 31 henkilölle, jotka olivat Innostu! Innosta! -hankkeessa mukana vuosina 2007-2008. Otokseen kuului 24 aikuista ja seitsemän nuorta. Aineiston analyysissä en kuitenkaan erittele, oliko vastaaja aikuinen vai nuori, sillä mielestäni sillä ei ole merkitystä tulosten analyysin kannalta. Lähetin kaavakkeen sähköpostilla koska vastaajat asuvat eri puolilla Suomea.

Vastauksia tuli yhteensä kahdeksan kappaletta, perille ei voitu toimittaa kahdeksaa kappaletta ja vastaamatta jättäneitä oli 15 kappaletta. Lähetin kyselykaavakkeen kahteen kertaan. Ensimmäisellä kerralla 28.1. vain aikuistoimijoille, josta vastauksia tuli kolme kappaletta. Lähetin kyselyn uudelleen 8.2. ja laajensin otosta myös aktiivisiin nuoriin. Tästä uusintakyselystä vastauksia tuli yhteensä viisi kappaletta, joista nuorten vastauksia oli kolme.

Analyysimenetelmänä käytin laadullista aineistonanalyysiä ja käsittelin vastauksia samassa järjestyksessä kuin kysymykset ovat kyselykaavakkeessa. Olen laittanut tekstiin suoria sitaatteja vastauksista.

8 TULOKSET

8.1 Nuorten innostaminen mukaan toimintaan

Nuorten innostamisessa mukaan toimintaan korostettiin riittävää mainontaa, taustan, kohderyhmän ja Eliksi -toimintamallin esittelyä. Tällaisia esittelytapahtumia voitaisiin pitää esim. koululla ja niissä pitäisi korostaa vaikuttamaan pääsemistä ja "*olemista*

esimerkkinä omassa ikäluokassaan" (vastaaja 7.) sekä hauskaa yhdessä tekemistä. Toiminnan esittelijäksi Terveys ry:n lisäksi ehdotettiin "*alueen merkkihenkilöä (urheiluseurasta, bändistä)*" (vastaaja 5.). Lisäksi nuorille pitäisi olla jokin kannustin osallistua toimintaan esim. ilmaispääsyjä tapahtumiin. Eliksi -toimintamallia tulisi siis mainostaa laajasti ja aktiivisesti kuntien ja seurakuntien vapaa-aikatoimille, järjestöille ja kouluille, jolloin näiden tahojen toiminnassa mukana olevat nuoret tavoitettaisiin parhaiten ja Eliksi -toimintamallia käyttävä hanke voitaisiin toteuttaa. Vaikka nuorisotaloilla saattaa olla leima nuorten vetelehtimispaikkana, siellä käy myös paljon nuoria, joita aktiivinen vapaa-ajanvietto kiinnostaa ja vetää mukaan. On siis tärkeää, että hanketta mainostaa nuorille joku tuttu ihminen, joka itse tietää mitä hanke pitää sisällään ja saa tällä tavalla mahdollisimman paljon nuoria mukaan.

8.2 Keinoja päihdeongelmien kartoittamiseen nuorisotalolla

Nuorisotalon päihdeongelmia voisi kartoittaa useimpien vastausten mukaan nimettömällä kyselyllä, joka tehtäisiin nuorisotalolla. Myös tarkkailua, nettikeskustelujen seuraamista ja haastatteluja pidettiin hyvänä kartoitusmenetelmänä. Myös "*voisi vaikka tehdä nuorisotalon porukalla leffan tai jonkun, jolla mietitään päihteitten käyttöä yms.*" (vastaaja 2.) ehdotettiin. Tärkeäksi koettiin, että nuoret innostavat nuoria toiminnassa ja nuorisotalon lähiympäristöä kartoitetaan myös. Yhdessä vastauksessa myös todettiin, että joitakin vaiheita tulisi voida oikaista, jolloin nuoret sitoutuisivat paremmin pitkäjänteiseen hankkeeseen kun toimintamalli olisi selkeämpi ja kevyempi. Nimettömän kyselyn voisi toteuttaa paperikaavakkeella tai Webropol -kyselynä, jonka linkki lähetetään suoraan nuoren sähköpostiin. Hankenuoret voisivat toimia haastattelijoina vertaisryhmälleen, sillä nuoret kertovat helpommin asioita toisille nuorille, kuin aikuisille. Uusien ja innovatiivisten tapojen ideoiminen ja käyttäminen olisi hankkeen toteuttamisessa tärkeää, sillä nämä kuvaavat hankeryhmää ja heidän kykyjään parhaiten.

8.3 Päihdeongelmien kartoituksen tulosten perusteella toteutettava projekti

Esille nousseiden päihdeongelmien pohjalta hankkeen puitteissa toteutettava projekti voisi olla vertaisvalistusta kouluilla, joka toteutettaisiin kertomalla nuorille päihteiden vaikutuksesta kehoon. "*Myös vanhempien selkärankaa ja omaa esimerkkiä pitäisi*

vahvistaa" (vastaaja 8.) kuten yhdessä vastauksessa todettiin. Nuorten vanhemmat voisi ottaa mukaan toimintaan ainakin asenteiden muokkaamisessa ja asennekasvatuksessa. Yksinkertaisesti siis *"puuttamalla esille nousseeseen ongelmaan"* (vastaaja 5.). Nuorisotaloilla käy lähes yksinomaan poikia, joten jokin *"poikaprojekti"* (vastaaja 4.) olisi tarpeellinen sekä huomion kiinnittäminen ryhmiin, jotka haluavat apua mm. tupakoinnin lopettamisessa.

Projektin tulisi keskittyä nuorisotalon arkea ja toimintatapoja muokkaavaksi, eikä niinkään sijoittua koulumaailmaan. Koulussa voidaan toteuttaa oma hanke, joka keskittyy koulun kehittämistarpeiden kartoittamiseen. Kun hanketta toteutetaan nuorisotalolla ja sen ympäristössä, myös projektin tulisi sijoittua tähän toimintaympäristöön, jolloin nuoret näkevät hankkeesta tulleen hyödyn juuri omalla nuorisotalollaan. Näin myös toiminnan laajuus saadaan pidettyä joissakin rajoissa, ettei työmäärä kasva liian suureksi yhden hankkeen puitteissa toteutettavaksi.

8.4 Hankkeen puitteissa toteutetun projektin vaikuttavuuden arviointi

Lähes jokaisessa vastauksessa projektin vaikuttavuutta päihde- ja asenneilmastoon olisi mitattu kyselyllä, uusintakyselyllä ja haastattelulla. Vaikuttavuuden arvioinnin kuitenkin todettiin olevan haastavaa. Lisäksi ehdotettiin kiertelyä kaupungilla ja seuraamalla, onko päihteiden käyttö vähentynyt. Myös vertaisvalistuksen ja nuorten omaa osallistumista suunnitteluun korostettiin *"kun nuoret on ite mukana tekemässä nii se varmasti vaikuttaa saman ikäisiin nuoriin, jätetään ne aikuiset paasaajat pois nii hyvä tulee ;)"* (vastaaja 2.). Kaikki ihmisten parissa tehtävä työ on haastavaa arvioida, mutta ehkä parhaiten tähän soveltuu juuri säännöllisesti toteutetut kyselyt. Kävijämäärien tilastoiminen usealta vuodelta myös antaa viitteitä toiminnan mielekkyydestä nuorten mielestä. Tämän päivän nuoret eivät juurikaan juo alkoholia julkisesti kaupungilla, vaan kotibileet ovat yleistyneet. Tästä syystä nuorten päihteiden käyttö ei välttämättä näy katukuvassa koulujen alkamis- ja päättymisviikonloppuja lukuun ottamatta. On siis tärkeää järjestää nuoria kiinnostavaa päihteetöntä ja vaihtoehtoista toimintaa esim. nuorisotalolla kotibileisiin osallistumisen sijaan.

8.5 Toiminnan jatkuvuuden mahdollisuuksia

Nuorisotalolla toiminta voisi jatkua hankkeen päättymisen jälkeen vuosittaisella ympäristöanalyysillä, päihdeilmiön seuraamisella, jokavuotisella toimintapäivällä, järjestämällä nuorille päihdeetöntä tekemistä yhdessä nuorten kanssa sekä *"ohjelmaa ja rentoa hauskanpitoa koulun jälkeen, sitä nuoret kaipaavat"* (vastaaja 3.). Nuorten kuunteleminen ja mukaan ottaminen mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen koettiin tärkeäksi. Myös piilovalistuksen toteuttamista ehdotettiin sanoin *"päihdevalistus kannattaa "piilottaa" esim. pääteeman alle, jotta kaikki eivät heti tajua, että kyseessä on joku päihdehomma ja jättäisi sen takia tulematta"* (vastaaja 1.). Päihdevalistusta, tupakoinnin lopettajat -ryhmiä ja nuorten osallistumista toiminnan suunnitteluun tulee jatkaa pitkäjänteisesti ja ottaa ne osaksi nuorisotalon arkea ja tavaksi toimia. Yksittäisellä tapahtumalla voidaan rekrytoida nuoria mukaan ja tiedottaa tulevasta toiminnasta, mutta päihdevalistuksen tai tupakoinnin vähentämisen kannalta nuorisotalolla sillä ei ole suurtakaan merkitystä. Nuoret elävät hetkessä ja yksi päihdetapahtuma ei kauaa heidän muistissaan pysy, vaan päihdeasioista pitää kertoa usein ja uusilla tavoilla.

8.6 Yhteistyökumppanit

Yhteistyökumppaneita voisi, ja tulisi, vastausten mukaan olla monia; kaupungin ja seurakunnan nuoriso-ohjaajat, poliisi, opettajat, nuoret itse, eri alojen asiantuntijat, järjestöt sekä *"kaikki, joita kiinnostaa"* (vastaaja 2.). Hankeryhmää koottaessa yhteistyötahot ja heidän edustajansa voisivat olla jo selvillä, tai kun nuoret on rekrytoitu mukaan he itse päättäisivät, mitä yhteistyötahoja juuri heidän hankkeessaan tarvitaan. Moniammatillisella verkostoitumisella luodaan uusia kontakteja ja saadaan erilaisia näkökulmia nuorten päihdeidenkäytön ilmiöstä. Poliisilla, terveydenhoitajalla ja nuorisotyöntekijällä on ilmiöstä varmasti eri näkökulma, sillä he toimivat eri aloilla ja tapaavat nuoria eri paikoissa. Seurakunnan toiminta voi erota joiltakin osin kunnan toiminnasta ja pitääkin miettiä, miten uskonnollisuus näkyy hankkeen toteutuksessa kun yhteistyötä tehdään.

8.7 Toiminnan koordinointi

Nuorisotalolla hanketta voisi koordinoida nuoriso-ohjaaja, nuori yhdessä aikuisen kanssa tai nuorille entuudestaan tuttu aikuinen. Koordinoinnin taustatahoksi ehdotettiin nuorisopalveluita tai seurakuntaa ja todettiin että *"yksin asian koordinoiminen on liian raskasta"* (vastaaja 7.). Toimintaa voisi myös koordinoida *"nuorikin, jos on tarpeeksi ikää tai osaamista"* (vastaaja 6.) ja *"projektissa mukana ollut aikuinen"* (vastaaja 4.), siis aikuinen joka on ollut mukana toteuttamassa Eliksi -toimintamallia myös aikaisemmin. Johtohenkilö, koordinaattori tai vastuuhjaaja paikallishankkeella kuitenkin tulee olla vastausten mukaan. Liikkeellepanevana tahona voisi olla Terveys ry ja sen aluekoordinaattori. Terveys ry:llä on Eliksi -toimintamallin nelivaiheiseen toteuttamiseen tarvittava tietotaito ja asiantuntemus. Kun toiminta on lähtenyt paikkakunnalla käyntiin ja joku aikuisista on koulutettu sitä vetämään, voi Terveys ry:n aluekoordinaattori jättäytyä toiminnasta pois, jääden vain taustavaikuttajaksi ja -tukijaksi. Joku vastuullinen vetäjä tulee kuitenkin olla, jolle ilmoitetaan poissaoloista ja joka osallistuu tapaamisiin aktiivisesti, sekä esim. lähettää kokouksutsuja ja muistioita. Kokousten vetämistä voidaan toki kierrättää ja tehtäviä ja vastuita jakaa, jotta kaikki paperityö ei ole yhden ihmisen hoidettavana.

8.8 Miten vastaajat kehittäisivät toimintaa aiempaan verrattuna

Kyselyn vastauksissa paikallishankkeen kehittämistä verrattuna aiempaan hankkeeseen kommentoitiin mm. näin: *"ehkä vähän vähemmän kalvosulkeisia ja enemmän toimintaa"*, (vastaaja 3.) *"enemmän tapaamisia nuorisotalolla"* (vastaaja 5.) ja *"vastuun- ja tehtävienjako pitäisi olla aina parempi"* (vastaaja 6.). Lisäksi aikuisten tulisi kokoontua hankkeen aloituksessa yhteen ja heille pitäisi selventää tarkasti toimintamallin ja hankkeen kulku, toteuttamisrunko ja tavoitteet. Näin he voisivat parhaiten kertoa näistä nuorille rekrytointivaiheessa. Vastauksissa pohdittiin myös hankkeen päättymistä sanoin *"aika ajoin voisi valita uuden nuorten porukan, joka erityisesti pitäisi päihteettömyyttä esillä ja olisi mukana järjestämässä vuosittain jotakin tapahtumaa päihteettömyyden nimissä"* (vastaaja 8.). Aikuistoimijoiden kouluttaminen toteutusmallin ja hankkeen toteutuksessa on tärkeää ja tähän kannattaa käyttää riittävästi aikaa. Jo tässä koulutustilaisuudessa esille voisi tuoda jatkuvuuden näkökulmat ja miten toimintamallia voisi toteuttaa nuorisotalolla, sekä miten

toimintamallin voisi juurruttaa osaksi nuorisotalon toimintaa myös hankkeen päättymisen jälkeen.

8.9 Kommentteja Eliksin soveltuvuudesta nuorisotalotoimintaan

Eliksi -toimintamallin soveltuvuutta nuorisotalotoimintaan pidettiin vastausten mukaan mahdollisena ja toimivana ehkäisevän päihdetyön menetelmänä. Soveltamismahdollisuudet tekevät siitä enemmän nuorisotalotoimintaan soveltuvan, sillä esim. erään vastauksen mukaan *"kalvosulkeiset eivät sovellu nuorisotaloon"* (vastaaja 3.). Myös hyvän imagon luominen Eliksille ja sen toteuttamiselle luettiin eduksi, myös sanoin *"tää on ihan huippu juttu joka pitäis saada käyntiin joka paikkakunnalle!"* (vastaaja 2.). Eliksi -toimintamallin avulla on siis mahdollista kartoittaa nuorten päihteiden käyttöä, käytön taustatekijöitä ja ongelmia myös paikkasidonnaisesti nuorisotalolla ja sen lähiympäristössä. Jokainen nuorisotalo ja sen nuoret ovat erilaisia, mutta nuorten päihteiden käyttö on kuitenkin valtakunnallinen ilmiö, johon tulee tarttua uusin tavoin toimia aina ruohonjuuritasolta ja asenteista lähtien.

9 POHDINTA

9.1 Eliksi -toimintamallin soveltuvuus nuorisotalotoimintaan

Nuorten kanssa tehtävässä työssä usein pohditaan, miten nuoret saadaan motivoituksi mukaan toimintaan. Toiminnan haasteellisuuden kannalta keskeistä on se, keksitäänkö tehtävät yhdessä. Syytä passiivisuuteen on etsitty usein toiminnan ulkopuolelta, henkilöstä tai ympäristön erityispiirteestä, ei niinkään toiminnasta itsestään. Sosiaalipedagogiikan perusajatusten kannalta on tärkeää, että nuorten tukemisen mahdollisuuksia etsitään yhteistoiminnallisuudesta sen sijaan, että tarjottaisiin valmiita toimintajärjestelmiä. (Mönkkönen & Nurro & Väisänen 2003, 27-30.)

Tutkimukseni tulokset antavat viitteitä siihen, millä tavalla toimintamallia voisi toteuttaa nuorisotalolla. Vastauksissa korostettiin mainonnan tärkeyttä nuorten innostamiseksi mukaan toteuttamaan Eliksi -toimintamallia nuorisotalon ehkäisevässä

päihdetyössä. Vaikuttamaan pääseminen nuorille suunnatun ehkäisevän päihdetyön kehittämiseksi voi jo sinänsä toimia kannustimena osallistua toimintaan. Eliksi -toimintamallin neljä vaihetta muuntautuvat lähiyhteisön, paikan ja ryhmän toiveiden ja ominaisuuksien mukaan, joten sitä voi toteutuksen tasolla mainostaa nuorten omana juttuna, jonka he itse saavat rakentaa mieleisekseen ja oman näköisekseen. Nuoret ovat itse subjekteja toiminnassa ja heitä ohjaa joku tuttu aikuinen, jolloin ryhmästä syntyy turvallinen.

Tupakointi on terveyden näkökulmasta vakavin riippuvuuden muoto, mutta verrattuna alkoholi- tai huumeriippuvuuteen, siihen kiinnitetään suhteellisen vähän huomiota. (Stel & Voordewind 1999, 91.) Nuorisotalojen piha-alueilla suurimman päihdeongelman aiheuttaa nuorten tupakointi. Tupakkalaki (2006) kieltää tupakoinnin nuorisotalon pihassa. Lain noudattaminen ei välttämättä poista ongelmaa, vaan se siirtyy kauemmas nuorisotalon välittömästä läheisyydestä. Ehkäisevän päihdetyön tulee siis vaikuttaa nuoriin ja heidän asenteisiinsa sekä päihteiden käyttöön ja päihdetietouteen. Tarveanalyysin tiedonlähteinä ovat alueen ja asian kanssa tekemisissä oleville ihmisille tehdyt haastattelut ja kyselytutkimukset. Tavoitteena on kehittämistarpeiden löytäminen ja tärkeysjärjestykseen asettaminen. (Toikko & Rantanen 2009, 73.)

Ehkäisevän päihdetyön tekeminen nuorisotalolla ei tule olla vain nuorisotyöntekijöiden vastuulla, vaan vastuunottoa ja moniammatillista yhteistyötä tarvitaan. Vastausten mukaan Eliksi -toimintamallia käyttäen on mahdollista tarkastella nuorisotalon kehittämiskohteita, arkea ja eri osa-alueita ympäristöanalyysin keinoin. Yhtenä keinona on havainnointi ja nimettömien kyselyjen tekeminen nuorisotalolla. Nuoret kokoontuvat nuorisotalolle useana päivänä viikossa vapaa-ajallaan ja onkin tarkoituksenmukaista järjestää myös osallisuutta tukevaa toimintaa passiivisen oleilun lisäksi. Eliksin toimintatapa tukee sosiaalisten ja vuorovaikutuksellisten taitojen kehittymistä, sillä nuoret toimivat yhdessä aikuisten kanssa ja parhaimmillaan ryhmän sisällä vallitsee aito dialogisuus. Säännöllisillä kyselyillä nuorisotalolla voidaan kartoittaa juuri sen paikan nuorten toiveita ja tarpeita, minkä pohjalta toimintaa voidaan kehittää.

Kehittämistoiminnan toteutuksen kannalta on eduksi, jos tavoite voidaan perustella mahdollisimman konkreettisesti. Perusteluissa pyritäänkin ottamaan kantaa siihen, miksi monien asioiden ja kysymysten joukosta juuri tämä seikka vaatii erityisiä kehittämistoimenpiteitä. (Toikko & Rantanen 2009, 57.) Suomalaisessa palvelujärjestelmässä sosiaalipedagogiikan tehtäväkenttä laajenee luontevasti ongelmien korjaamisesta niiden synnyn estämiseen. Työ pitää suunnata hyvinvoinnin ja elämänlaadun ylläpitämiseen eikä vain sinne, missä nämä ovat jo ratkaisevasti heikentyneet. (Hämäläinen 1999, 78.) Vastausten mukaan ympäristöanalyysin tulosten perusteella toteutettavan projektin tulisi kohdistua nuoriin ja heidän asenteisiinsa pähteitä kohtaan. Toivottiin myös projektin vaikuttavan pitkällä aikavälillä nuorisotalon arkeen ja toimintatapoihin. Eliksi -toimintamallia apuna käyttäen on mahdollista juurruttaa sen nelivaiheisen prosessin mukanaan tuomat hyvät käytänteet osaksi nuorisotalon ehkäisevää päihdetyötä.

Vaikuttavuuden arvioinnilla on keskeinen sija kehittämistoiminnassa. Monet kehittämishankkeet tähtäävät hyvien käytäntöjen kehittämiseen. Vaikuttavuustutkimus edellyttää yleensä muutoksen mittaamista alussa ja lopussa. Toiminnan aiheuttamien konkreettisten muutosten sijasta voidaan tutkia myös koettua vaikuttavuutta. (Toikko & Rantanen 2009, 148-153.) Vastausten mukaan vaikuttavuutta nuorisotalon päihde- ja asenneilmastoon voisi mitata kyselyillä, uusintakyselyillä ja haastatteluilla. Lisäksi apuna voi käyttää havainnointia päihdeilmaston muuttumisesta nuorisotalolla. Eliksi -toimintamallin ympäristöanalyysin tekeminen nuorisotalolla vuosittain tai lukukausittain voisi olla yksi vaikuttavuuden ja jatkuvuuden mittari ja keino vertailla päihdeilmaston muuttumista myös pitkällä aikavälillä.

Uudistukset pyritään linkittämään jo meneillään olevaan perustyöhön, jolloin kehittäminen ei hahmotu dramaattisesti uuden ja vanhan erona. Tärkeää on myös käytäntöjen mallintaminen ja sitkeä puolesta puhuminen erilaisissa työryhmissä, tapahtumissa ja tapaamisissa. (Vehviläinen 2006, 115.) Vastausten mukaan päihdeettömyyttä voisi pitää pinnalla nuorisotalon arjessa toistuvilla teemapäivillä, koko ajan toimivilla tupakoinnin-lopettajat -ryhmillä sekä piilovalistuksella tapahtumissa. Lisäksi vuosittain nuorisotalolta valittaisiin ryhmä, joka pitää erityisesti päihdeettömyyttä esillä. Myös Terveys ry:n aluekoordinaattorien työpanos Eliksi -toimintamallin levittämisessä ja tunnetuksi tekemisessä on merkittävä.

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään yleensä verkostomaisesti. Hanketta käynnistettäessä on oltava yhteydessä asianosaisiin ryhmiin, ammattialojen edustajiin ja laitoksiin (Stel & Voordewind 1999, 136). Myös vastausten mukaan yhteistyökumppaneita voisi olla paljon ja eri ammattialoilta mm. kaupungin nuorisotoimelta, seurakunnalta, poliisilta, koululta ja järjestöiltä. Eliksi -toimintamallissa ryhmä kootaan tietyn teeman ympärille ja siihen on mahdollisuus osallistua kaikilla asiasta kiinnostuneilla tai heillä, jota se jollakin tavalla koskettaa, eli myös vapaaehtoistoimijat voivat osallistua. Toimintaan on mahdollista saada hyvällä mainonnalla nuorisotalolta mukaan sellaisiakin nuoria, jotka yleensä eivät osallistu mihinkään ohjattuun tekemiseen. Verkostoituminen ja moniammatillinen yhteistyö hyödyttää kaikkia ryhmän jäseniä ja avaa uusia näkökulmia käsiteltäviin asioihin.

Kehittämistoiminta on ennen kaikkea sosiaalinen prosessi, joten viimeistään kehittämistoiminnan organisointivaiheessa kuvataan kaikki toimijatahot ja heidän taustaryhmänsä sekä niiden suhde koko yhteisöön. Toimijoiden roolit eivät ole vakioita, vaan usein muuttuvia seikkoja. Jonkin toimijan rooli saattaa vähentyä kun taas toisen korostua. (Toikko & Rantanen 2009, 79-80.) Vastausten mukaan toiminnalla tulee olla joku johtohenkilö tai koordinaattori, joka tietää miten Eliksi -toimintamallia viedään eteenpäin prosessimaisesti ja osaa opastaa muitakin. Nuorisotalolla luontevasti toimintaa voisi ohjata kyseisen paikan nuorisotyöntekijä yhdessä Terveys ry:n aluekoordinaattorin kanssa.

Edelliseen hankkeeseen verrattuna toimintaa kehitettäisiin niin, että vastuuta jaettaisiin tasapuolisesti kaikille toimijoille. Työnjako nuorten kesken voi olla vaikeaa, sillä osa ei halua sitoutua muuten kuin kokouksiin osallistumalla, on paljon virka-aikana hoidettavia asioita, jolloin nuoret ovat kiinni kouluissaan, nuorten muut harrastukset vievät aikaa tapaamisilta sekä osa nuorista pelkää ottaa yhteyttä vieraisiin ihmisiin ja hankkeesta aiheutuu myös puhelinkuluja nuorille (Flöjt 1999, 57). Vastauksissa tuotiin esille myös toiminnallisuuden merkitystä teorian sijaan, jotta nuorten mielenkiinto käsiteltävää asiaa kohtaan säilyisi. Todettiin toiminnallisen tyylin olevan sopivampi nuorisotaloympäristöön. Myös alkukoulutus toiminnan etenemisestä kaikille osallistujille koettiin tärkeäksi ennen kuin toiminta käynnistetään.

Vastausten mukaan Eliksi -toimintamallia käyttäen on mahdollista tehdä ehkäisevää päihdetyötä nuorisotalolla. Eliksin tapa toimia tukee nuorten osallisuutta, yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta sekä näiden avulla edistää terveitä elämäntapoja. Jokainen nuorisotalo on erilainen, joten Eliksi -toimintamallin eri vaiheiden toteutusta voidaan soveltaa oman paikkakunnan ja lähiyhteisön näköiseksi ja sen tarpeita tyydyttäväksi. Soveltaminen tarkoittaa käytännön istuttamista paikalliseen tai seudulliseen kontekstiin. (Vehviläinen 2006, 16). Eliksi -toimintamallin kehittämishankkeiden raportit ja arvioinnit ovat olleet kaikkien paikallistoimijoiden luettavissa Innostu! Innosta! -hankkeen internetsivuilla. Näistä on voinut saada ideoita siihen, mitä oman lähiyhteisön toiminta voisi olla ja miten muut ovat toimintaa toteuttaneet omilla paikkakunnillaan.

9.2 Ongelmakohtia ja onnistumisia

Vastauksia kyselyyn tuli verrattain vähän suhteessa lähetettyjen kyselyiden määrään. Jos tekisin vastaavan kyselyn uudestaan, käyttäisin paperisia kyselykaavakkeita, joissa olisi vastauskuori valmiina tai Webropol -kyselyä, jossa linkki kyselyyn lähetetään suoraan vastaajan sähköpostiin. Vastauksia olisi voinut myös tulla enemmän, jos aikaa vastaajien paikallishankkeiden päättymisestä ei olisi ehtinyt kulunut kahta vuotta. Kahdessa vuodessa ihmiset ehtivät unohtaa asioita ja vaihtaa työpaikkaa, mikä omalta osaltaan esti kyselyyn vastaamisen.

Opinnäytetyön oppimisprosessista hyödyin ensisijaisesti minä itse, mutta toivon, että valmiista opinnäytetyöstä hyötyy myös Terveys ry. Opinnäytetyöstäni selviää, että Eliksi -toimintamallin hyvät käytännöt soveltuvat nuorisotalolla tehtävän ehkäisevän päihdetyön työvälineeksi. Jokainen lähiyhteisö voi toteuttaa omannäköisen hankkeen käyttäen apuna Eliksi -toimintamallia. Sitä voisi myös käyttää monilla eri aloilla nuorten toimintaa suunniteltaessa, sekä ehkäisevään päihdetyöhön että nuorten terveyden edistämiseen.

10 KULTA-, HOPEA- TAI PRONSSITASON TOTEUTUS

Toiminnan ja päätöksenteon painopiste siirtyy lähemmäksi ihmisten arkipäivän elämää, paikallistasolle, joissakin asioissa lähiyhteisöihin saakka. Paikallisyhteisöt, asukkaiden osallisuus ja erilaiset ihmisten väliset yhteistoimintamuodot synnyttävät sosiaalista voimaa. (Kananaja & Niiranen & Jokiranta 2008, 200-201.) Jokainen kaupunki, lähiyhteisö ja siellä sijaitseva nuorisotalo on omanlaisensa. Esittelen tässä luvussa tämän työn tulosten pohjalta kehittämiäni kolme tapaa toteuttaa Eliksi-toimintamallia hankemuotoisesti nuorisotalolla. Se sisältää kolme tasoa, pronssi-, hopea- ja kultatason, joissa hankkeen toteuttamisen vaativuus ja nuorten osallisuuden tasot (vrt. Flöjt 2001) vaihtelevat.

Pronssitasolla nuoret rekrytoitaisiin mukaan toimintaan suoraan nuorisotalolta. Ryhmässä olisi myös muutamia aikuisia, jotka ovat kiinnostuneita nuorten päihteiden käytöstä ja ehkäisevästä päihdetyöstä. Aikuiset rekrytoitaisiin toimintaan ammatillisen osaamisen tai vapaaehtoisuuden kautta. Ryhmää vetäisi nuorisotyöntekijä nuorisotalolla ja kokoontumisia olisi tarpeen mukaan. Pronssitasolla voitaisiin keskittyä vain päihteiden käytön ehkäisemiseen nuorisotalolla ja sen välittömässä läheisyydessä, piha-alueella. Yhdessä mietittäisiin, mitä asialle voisi tehdä ja tällä perusteella järjestettäisiin lyhyt projekti, teemapäivä tai päihdevalistusta nuorisotalolla. Nuorten osallisuus toiminnassa olisi tieto- ja konsultaatio-osallisuutta (Flöjt 2001). Loppuarviointi voisi olla suullinen tai kirjallinen.

Hopeatasolla nuorisotalon ympäristön kartoittaminen viedään nuorisotaloa ja sen piha-aluetta laajemmalle alueelle, esim. läheisen koulun pihaan ja siellä näkyviin päihdeongelmiin. Hankeen nuoret rekrytoitaisiin nuorisotalolta ja koulusta. Aikuistoimijoita olisi useita ja heidät rekrytoitaisiin mukaan toimintaan ammatillisen intressin kautta. Kokouksia järjestettäisiin nuorisotalolla useamman kerran kuukaudessa. Nuorten osallisuus olisi tieto-, konsultaatio-, ja päätös-osallisuutta. Nuorten osallisuuden tasoissa löytyisi myös sisältöjä toimeenpano-osallisuudesta (Flöjt 2001). Yhdessä mietittäisiin mistä nuorten päihdeilmiö johtuu, mitä asialle voisi tehdä ja miten tällainen käytös vaikuttaa esim. koulussa työtään tekeviin lapsiin. Esille nousseista ongelmista, kartoituksesta ja keskustelujen perusteella tehdään hieman

laajempi projekti, joka voi olla kestoltaan pidempiaikainen. Loppuarvioinnissa mennään pintaa syvemmälle ja hanke pilkotaan arvioitaviin osiin.

Kultatasolla kaikki toiminta lähtee hankkeessa mukana olevista nuorista ja aikuiset ovat toiminnan mahdollistajia ja liikkeelle panijoita. Osallisuuden kaikki viisi tasoa ovat käytössä ja nuorten ryhmä pääsee toiminta-osallisuuteen asti (Flöjt 2001). Hankkeen nuoret voisivat olla jo jokin valmis, aktiivisesti toimiva ryhmä nuorisotalolta tai koululta. Nuoret ottavat vastuuta toiminnasta ja toteuttamisesta nuorisotalolla, sekä saavat itse päättää, minkä alan aikuistoimijoita toiminnassa tarvitaan. Nuorisotalon lisäksi ympäristön kartoitukseen voi kuulua asuinalueet, kaupungit, koulut ja muut alueen nuorisotalot, joiden kanssa voidaan tehdä yhteistyötä. Aikuistoimijoiden moniammatilliseen verkostoon kuuluu usean alan asiantuntijoita ja heidän ammattitaitoaan käytetään hyväksi toiminnan eri vaiheissa. Nuoret kokoontuvat usein ja omatoimisesti. Hankkeen projektin tuotos voisi vaikuttaa nuorisotalon toimintarakenteisiin ja arkeen. Loppuarvioinnissa tehdään laajamittainen reflektiova raportti toiminnan taustoista, menetelmistä, syistä ja vaikuttavuudesta. Kultatason hankkeessa myös toiminnan jatkuvuus nuorisotalolla taataan ja vaikuttavuutta nuorisotalon arkeen mitataan mm. kyselyillä, uusintakyselyillä ja haastatteluilla lukuvuosittain.

11 LÄHTEET

Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) 2008. Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Nuorisoasiain neuvottelukunta ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes).

Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) 2001. Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.

Flöjt, Anu 1999. Nuoret ympäristön kehittäjinä. Nuorten Ääni -ryhmien menetelmäopas. Helsinki: Sisäasiainministeriö, osallisuushanke.

Hämäläinen, Juha 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto/ Koulutus- ja kehittämiskeskus.

Itäpuisto, Maritta 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kotimaa-Yhtiöt Oy.

Kananoja, Aulikki & Niiranen, Vuokko & Jokiranta, Harri 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka -osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Leimio-Reijonen, Susanna 2007. Innostu! Innosta! Selvästi innostaja-ainesta -hanke 2007-2010. Hankesuunnitelma.

Leimio-Reijonen, Susanna 2004. Nuorilta Nuorille -hanke 2004-2007. Hankesuunnitelma.

Mönkkönen, Kaarina & Nurro, Marjukka & Väisänen, Raija 1999. Sosiaalipedagogiikan käytännön sovelluksia. Kuopio: Kuopion yliopisto/ Koulutus- ja kehittämiskeskus.

Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Salasuo, Mikko 2004. Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes).

Stel, Jaap & Voordewind, Deborah 1999 (toim.). Ehkäisevän päihdetyön käsikirja. Alkoholi, huumeet ja tupakka. Helsinki: A-klinikkasäätiö ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes).

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.

Vehviläinen, Jukka 2006. Nuorten osallisuushanke. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Helsinki: Opetushallitus.

Eliksi -elinympäristön parhaaksi. 1a. Mikä ELIKSI? WWW-dokumentti. <http://www.eliksi.fi/mika+eliksi/>. Ei päivitystietoja. Luettu 25.2.2010.

Eliksi -elinympäristön parhaaksi. 1b. Näky. WWW-dokumentti. <http://www.eliksi.fi/mika+eliksi/naky/>. Ei päivitystietoja. Luettu 25.2.2010.

Eliksi -elinympäristön parhaaksi. 1c. Praksis. WWW-dokumentti. <http://www.eliksi.fi/mika+eliksi/praksis/>. Ei päivitystietoja. Luettu 25.2.2010.

Filander, Karin 2007. Sosiaalipedagogiikan uusi ajankohtaisuus. WWW-dokumentti. http://www.kommentti.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=266. Ei päivitystietoa. Luettu 24.2.2010.

Finlex. Alkoholilaki 8.12.1994/1143. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941143>. Ei päivitystietoa. Luettu 8.2.2010.

Finlex. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Ei päivitystietoa. Luettu 15.2.2010.

Finlex. Nuorisolaki 27.1.2006/72. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>. Ei päivitystietoa. Luettu 23.2.2010.

Finlex. Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>. Ei päivitystietoa. Luettu 8.2.2010.

Finlex. Raittiustyölaki 19.11.1982/828. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820828>. Ei päivitystietoa. Luettu 8.2.2010.

Finlex. Tupakkalaki 21.7.2006/700. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1976/19760693>. Ei päivitystietoa. Luettu 8.2.2010.

Flöjt, Anu 2001. Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on? WWW-dokumentti. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/flojt.htm>. Ei päivitystietoa. Luettu 27.1.2010.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Toimitaan yhdessä! -nuorten osallistava koulutus. WWW-dokumentti. http://www3.mll.fi/pdf/Nuorten_osallistava_koulutus.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 20.2.2010.

Nuorisotalo Kameleontti. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2009. WWW-dokumentti. http://www.nuorisoseurat.fi/modules/ContentExpress/img_repository/nutats2009.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 2.3.2010.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Nuorten terveystapatutkimus 2009. WWW-dokumentti. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf. Verkkajulkaisu. Ei päivitystietoa. Luettu 9.2.2010.

Suomen Lääkärilehti. Raittiita nuoria yhä vähemmän. WWW-dokumentti. http://www.laakarilehti.fi/uutinen.html?type=1/news_id=8250/Raittiita+nuoria+yh%E4+v%E4hemm%E4n. Artikkelin. Julkaistu 14.12.2009. Luettu 8.2.2010.

Suomen Lääkärilehti. Teinitupakointi yhteydessä aikuisiän lihavuuteen. WWW-dokumentti. http://www.laakarilehti.fi/uutinen.html?opcode=show/news_id=6645/type=1. Artikkelin. Julkaistu 12.12.2008. Luettu 8.2.2010.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyskysely 2009. WWW-dokumentti. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/DC2944EE-0D93-49AB-BA6E-EB07CECB21AF/0/kokomaa_yhdistetty_2009.pdf. Päivitetty 5.1.2010. Luettu 8.2.2010.

Terveys-Hälsan ry. WWW-dokumentti. <http://www.terveysry.fi/fi/etusivu/hankkeet>. Päivitetty 1999. Luettu 29.1.2010.

12 LIITTEET

LIITE 1.

Mikkelin ammattikorkeakoulu/
Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma
Elina Reunanen
Opinnäytetyö/ kysymyskaavake

28.1.2010

Hei Sinä Innostu! Innosta! -hankkeessa vuosina 2007-2008 toiminut aikuinen!

Olen opiskelijana Mikkelin ammattikorkeakoulussa Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelmassa. Toimin Vammalassa Innostu! Innosta! -hankkeessa aikuistoimijana vuosina 2007-2008, ehkä muistatkin minut. Teen tällä hetkellä opinnäytetyötä tutkimuskohteena "Eliksi -toimintamallin sovellettavuus nuorisotalotoimintaan". Opinnäytetyön tilaajana on Terveys-Hälsan ry ja työelämäohjaajana toimii projektikoordinaattori Susanna Leimio-Reijonen.

Ennaltaehkäisevän päihdetyön toimintamalli Eliksi on sisällöltään sama, kuin Innostu! Innosta! -hanke. Muistat varmaan hankkeen kuusi vaihetta: 1) nuorten ja aikuisten rekrytoiminen ja ryhmäytyminen, 2) toimintaympäristön kartoitus ja analyysi, 3) kehittämisprojektin valinta, 4) projektin tuotteistaminen, 5) projektin toteuttaminen ja 6) projektin valmistuminen ja itsearviointi.

Nyt tarvitsen Sinun tietämystäsi Innostu! Innosta! -hankkeessa toiminut aikuinen!

Tutkimukseni käsittelee Eliksi -toimintamallin kehittämistä ja sen mahdollista soveltuvuutta nuorisotalotoimintaan ehkäisevän päihdetyön menetelmänä. Tutkin miten tätä toimintamallia voisi toteuttaa paikkasidonnaisesti nuorisotalolla, nuorisotilalla tai nuorison toimintakeskuksessa.

Jotta saan aineistoa opinnäytetyötä varten, olisitko ystävällinen ja vastaisit alla oleviin kysymyksiin 5.2._____ mennessä sähköpostilla osoitteeseen **elina.reunanen@mail.mamk.fi**. Voit joko vastata kaavakkeeseen ja laittaa sen liitetiedostoksi sähköpostiin, tai vastata suoraan sähköpostin tekstikenttään. Lisätietoa

saat tarvittaessa työnumerostani **046-612 9957**. Kaikki vastukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä vastaajien nimiä käytetä opinnäytetyössä.

Ystävällisin terveisin,

Elina Reunanen

Eliksi -toimintamallin sovellettavuus nuorisotalotoimintaan

Kysymykset opinnäytetyötä varten

1. Jos Innostu! Innosta! -hanketta toteutettaisiin kaupunkisi nuorisotalolla yhtenä ennaltaehkäisevän päihdetyön muotona:
  - a) Miten nuoret voisi innostaa mukaan hankkeeseen?
  - b) Miten nuorisotalon päihdeongelmia voisi kartoittaa?
  - c) Millaisen projektin voisitte tehdä esille nousseiden ongelmien pohjalta?
  - d) Miten projektin vaikuttavuutta päihdeiden käyttöön voisi arvioida?
  - e) Millä tavoin toiminta voisi jatkua nuorisotalolla hankkeen päättymisen jälkeen?
  - f) Mitkä tahot tai viranomaiset voisivat olla teidän yhteistyökumppaneitanne?
  - g) Kuka koordinoisi hanketta nuorisotalolla?

2. Jos aloittaisitte Innostu! Innosta! -hankkeen uudelleen, nyt nuorisotalolla, miten muuttaisitte toimintaanne verrattuna vuosien 2007-2008 hankkeeseen?

3. Muuta, mitä haluat sanoa tämän toimintamallin soveltuvuudesta nuorisotalotoimintaan?

KIITOS VASTAUKSESTASI!